

คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิในงานศิลปกรรม ของวัดสุทธิศนเทพวราราม

คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิในงานศิลปกรรม ของวัดสุทัศนเทพวราราม

รองศาสตราจารย์สุรศักดิ์ เจริญวงศ์
ภาควิชาศิลปไทย คณะจิตกรรมประดิษฐกรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ไตรภูมิเป็นที่มาแห่งความบันดาลใจในการสร้างงานศิลปกรรมไทยทุกประเภททั้งสถาปัตยกรรม ประดิษฐกรรม จิตรกรรม ประติมาศิลป์ และศิลปะพื้นบ้าน ศิลปกรรมแต่ละประเภทมีสภาพความแตกต่างกันไป ลับซับซ้อน วิจิตรพิสดาร จากศูนย์กลางของสังคมเมืองกระจายสู่ชนบทจากศิลปกรรมเพื่อการใช้ชีวิตริย์และศาสนา สุ่มศิลปกรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอยของชาวบ้านหรือตามความมั่นคงทางงานวิจิตรศิลป์กระจาย สุ่มศิลปะพื้นบ้าน รูปลักษณ์ของศิลปกรรมต่างๆ เหล่านี้กระจายจากศูนย์กลางของสังคม ออกไปเป็นล่าดับขึ้นดุสัตบบริภัณฑ์ขอบล้อมเข้าพระสุเมรุ แต่ศิลปกรรมทุกสิ่งใน ทุกส่วนของสังคมไทยมีรากฐานมีที่มาจากการคิดความเชื่อและความบันดาลใจจากไตรภูมิ แบบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะแสดงเรื่องราวไตรภูมิโดยตรง แสดงด้วยรูปสัญลักษณ์เป็นสิ่งแทน ความหมายภูมิภาคต่างๆ หรือแสดงเรื่องราวทางศาสนา ทศชาติ มหาชาติ หรืออื่นๆ ซึ่งเป็นส่วนย่อยหรือส่วนละเอียดของไตรภูมิ นั่นคืออิทธิพลของไตรภูมิที่มีต่อวัฒนธรรม ของคนไทยเรา

ทางจิตกรรมเรามักจะพนักงานสร้างภาพเรื่องไตรภูมิไว้ที่ผนังด้านหลัง พระประธานในพระอุโบสถ พระวิหาร ลายรดน้ำบนดဤพระอธรรม ลายประจำดับมนูกบน พระพุทธอบาท ทางสถาปัตยกรรมและประดิษฐกรรม เรากะพบ การวางแผนอาคาร บางแห่ง ผัง สฤปเจดีย์ หรือองค์ปรางค์ ช่างไทยจำลองภูมิจักรวาลอย่างน่าประทับใจ มีความคิด ความงาม และความหมายโดยมีศิลปกรรมสະห้อนสัญลักษณ์แทน เข้าพระสุเมรุอยู่ตรงกลาง มีฐานเป็นสีทันดรสมุทร มีสุปหรือปรางค์ ทิศแทนทิวทัศน์ ๔ นิรายลະเอียดปลีกย่อยครบถ้วน ลักษณะของอาคาร สฤปเจดีย์ ปรางค์ มนทป ใบสด วิหาร เมรุมาศ ฯลฯ ทั้งในวัดในวังล้านมีคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิแฝงอยู่ทั้งสิ้น การใช้ ประดิษฐกรรมตกแต่งประจำอาคาร ฐานสิงห์ ครุฑจันนาค เทพนั่งพนมหัตถ์ บัว กระเจง กานบ คันทวย ช่อฟ้า ในราก หางหงส์ ฯลฯ ล้านแสดงรูปสัญลักษณ์ของ ภูมิภาคต่างๆ ของไตรภูมิทั้งสิ้น นั่นคืออิทธิพลของไตรภูมิที่มีอิทธิพลต่อการสร้าง ศิลปกรรมของไทยตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ไตรภูมิกับศิลปกรรมเพื่อความเชื่อในพุทธศาสนา

จักรวาล ปริมณฑล แห่งภาพหรือภูมิทั้ง ๓ (ไตรภูมิ) คือ ภูมิปุริ ๔ ภูมิรูป ๑๖ และภูมิ ๑๑ จักรวาลวิทยา เป็นวิชาที่ว่าด้วยระบบของจักรวาล เป็นระบบที่ถูกวางไว้อย่างเป็นระเบียบเป็นขั้นเป็นตอน ศึกษาด้านครัวกันมานานทั้งในอินเดีย จีน และยุโรป จักรวาลทางพุทธศาสนาจากอินเดียเข้ามายังสุวรรณภูมิ และเริ่มกำหนดเป็นระบบมีระเบียบแบบแผนขึ้นในไตรภูมิกถา สมัยสุโขทัย

จักรวาลวิทยาของพุทธศาสนาในอินเดีย มีเด็กในร่มมาจากจักรวาลวิทยาในศาสนาพราหมณ์ เพียงแต่ปูรุ่งแต่งแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงความหมายไปบ้างตามความเหมาะสม เพื่อให้เข้ากับหลักคำสอนและการเทศนาในพระพุทธศาสนาเท่านั้น จักรวาลทั้งพราหมณ์ และพุทธศาสนา มีความเห็นตรงกันว่า โลกธาตุมีมากมายนับไม่ถ้วน

นอกจากนั้น จักรวาลวิทยาถือว่ามีทิศสำคัญอยู่ ๔ ทิศ ณ ตำแหน่งจักรวาลที่เป็นสวรรค์ขั้นที่ ๑ ที่ตั้งอยู่บนเขาสูงคุณธรรม เขารูปวงแหวนสัตบบริวัณฑ์ขั้นในสุดที่ล้อมเข้าพระสุเมรุ แणกกลางโลก มีเทเวดผู้รักษาโลก ๔ ทิศ

๑. ท้าวอตตัวรู จอมคนธรรมพ	อยู่ทางทิศตะวันออกของจักรวาล
๒. ท้าววิรุพหก จอมกุณภันฑ์	อยู่ทางทิศใต้ของจักรวาล
๓. ท้าววิรุคบีกาช จอมนาค	อยู่ทางทิศตะวันตกของจักรวาล
๔. ท้าวภูเรหหรือท้าวເວສສ්වන จอมยักษ์ อยู่ทางทิศเหนือของจักรวาล	

คติเหล่านี้ให้อิทธิพลต่อศิลปะ วรรณคดี สังคมและการเมือง โดยเฉพาะศิลปกรรมทางพุทธศิลป์มาก

ทางศิลปกรรม ปรัชญาหรือสัญลักษณ์แบบบูรพาทิศ ในพุทธศิลป์ยึดถือและนำมาแสดงออกอย่างต่อเนื่องยาวนาน สี่เหลี่ยมจัตุรัสเป็นสัญลักษณ์แกนกลางและแผ่นดิน ทรงกลมเป็นสัญลักษณ์แทนน้ำที่รองรับสิ่งที่สูงที่บริสุทธิ์ สวรรค์ขั้นฟ้า

ในทางสถาปัตยกรรม บูรณะสถาปัตยกรรม ทางพุทธศาสนา สถาปัตย์เดียว พระปรางค์ นั้นจะแบ่งจักรวาลวิทยาอยู่เสมอ ฐานล่างสุดมักจะเป็นรูปสี่เหลี่ยม สัญลักษณ์แทนดิน ฐานมีป้อมุม ทำให้ทิศที่ฐานเพิ่มขึ้นจาก ๔, ๘, ๑๖ ถึง ๓๒ ทิศ เป็นทวีคูณ ฐานเหลี่ยมจากด้านล่าง เริ่มทำให้รูปทรงด้านบนกลม หรือฐานเจดีย์ทรงกลมที่อยู่เหนือฐานเหลี่ยมฐานเขียง ฐานปีกหนา และฐานสิงห์

คติความเชื่อเรื่องจำลองจักรวาลนำมาใช้ในการกำหนดการวางผังโดยกำหนดให้พระปรางค์เป็นศูนย์กลางสูงสุดยิ่งที่สุด ภูมิทิศหรือมณฑปทิศ ดูจากโลกบาลทั้ง ๔ เทพสวรรค์ขั้นที่ ๑ สวรรค์ขั้นจากุณาธาราชีวิชา ท้าวโลกบาล ๔ องค์ ผู้ดูแลทิศทั้ง ๔ ของจักรวาล มีปรางค์ทิศแทนทิศปั้ง ๔ มีพระระเบียบคงคล้มรอบด้านเข้าสัตบบริวัณฑ์ เนาวงแหวน ๘ ขั้นล้อมเข้าพระสุเมรุ เป็นพัฒนาการของการวางผังพระมหาธาตุ ขนาดที่ตั้งและขอบเขตจนเป็นศูนย์กลางของเมือง เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ที่เริ่มมาสมบูรณ์แบบในสมัยอยุธยาตอนปลายโดยเฉพาะ การกำหนดผังพระมหาธาตุที่วัดไชยวัฒนาราม วัดที่มีพระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุใหญ่โตตั้งตระหง่านอยู่ท่ามกลางพระปรางค์ประจำบูรพาราม พระระเบียบคงคล้มและพระเมรุทิศ ๔ องค์ประจำทิศ

ศักดิ์สิทธิ์ทั้ง ๔ เป็นการวางแผนสถาปัตยกรรมจำลอง ระบบจักรวาลที่พัฒนาสมบูรณ์แบบที่ลุดของสมัยอยุธยา และเป็นพื้นฐานที่เป็นรากเหง้าต่อการวางแผนของช่างและสถาปนิกของกรุงรัตนโกสินทร์ ในการกำหนดผังวัด ผังเขตพุทธาวาส หรือผังสถาปัตยกรรมหลัก สถาปัตยกรรมรอง และสถาปัตยกรรมเสริมประกอบ ตามถึงการสร้างรูปแบบของพระบรมราชูปัลป์ พระปราสาท พระเจดีย์ พระมนต์ อาคารใบสด แล้ววิหารต่างๆ

การจำลองภูมิจักรวาล เริ่มพัฒนาตามบูรณะแบบที่สุดในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งการวางแผนเขตพุทธาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ท่ามแต่รัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลที่ ๓ เป็นการกำหนดแนววางแผนใหม่ทั้งหมดสมบูรณ์แบบที่สุด หรือการพัฒนาแผนผังเดิมของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามโดยสร้างศาสนสถานเพิ่มเติม และปฏิสังขรณ์ของเก่า เพื่อให้การจำลองภูมิจักรวาลขัดเจนขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

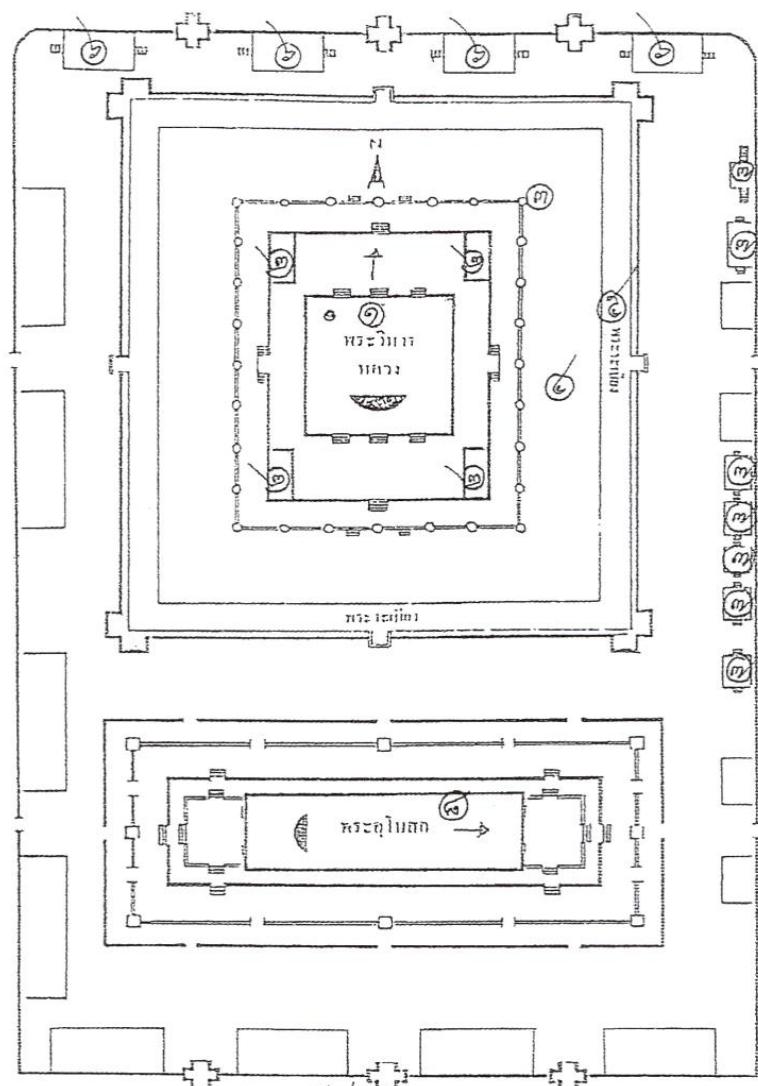
สำหรับการจำลองรูปทรงของสถาปัตยกรรมประจำทองศดุป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของภูมิจักรวาลและได้รับภูมิเข่นกัน เจดีย์ทรงระฆังวัดพระศรีสรรเพชญ์ อยุธยา เป็นต้นแบบของพระศรีรัตนเจดีย์ที่สวยงามของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และเจดีย์เหลี่ยมย่อมุม ของสมัยอยุธยาตอนปลาย คือ พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย วัดสوانหลวงสบสวรรค์ ให้อิทธิพลต่อการสร้างเจดีย์เหลี่ยมย่อมุม โดยเฉพาะหมู่พระมหาเจดีย์วัดพระเชตุพนทั้งหมดล้วนสร้างสูงที่จำลองภูมิจักรวาลที่ทั่งคงลงตัวมากขึ้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ การจำลองภาพขั้นของภูมิจักรวาลที่เป็นนามธรรมมาสู่การสร้างศิลปกรรมขึ้นเป็นรูปธรรม สถาปัตยกรรมที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่เป็นแม่บทและดงงาน เป็นอันดับหนึ่งของไทย ได้แก่พระปราสาทวัดอรุณราชวราราม กรุงเทพฯ

การวางแผนวัดสุทัศนเทพวราราม ศาสนสถานกลางเมือง ตามคติการสร้างเมืองให้เป็นการจำลองจักรวาล

วัดสุทัศนเทพวราราม ตั้งอยู่ ณ ตัวແນ่งสำคัญใจกลางกรุงเทพมหานคร omn rัตนโกสินทร์ฯ ในช่วงการขยายตัวของเมืองพอดี สถาศคคล่องกับสุทัศนนคร อันเป็นเมืองของพระอินทร์บูรณ์ยอดเยาพระสุเมรุ แกนกลางจักรวาล ตามโบราณควรเป็นที่ตั้งของพระป্রาทวีร์วัดมหาธาตุ แต่กรุงรัตนโกสินทร์กับใช้พระวิหารหลวงของวัดสุทัศน-เทพวราราม เป็นสัญลักษณ์ของ酵พระสุเมรุ เพื่อการสมมติให้กรุงรัตนโกสินทร์ทั้งเมืองเป็นรูปจำลองของจักรวาล รัชกาลที่ ๑ ทรงมีพระราชดำริ จะสถาปนาอาณาให้สูงใหญ่ เท่ากับวัดพนัญเชิงที่กรุงเก่า และหวังจะสร้างพระวิหารให้ใหญ่กลางกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระトイหล่อสำริด ของโบราณที่กรุงรัตนโกสินทร์ ที่วิหารประชานวัดมหาธาตุกรุงสุโขทัยเพื่อมาประดิษฐานเป็นพระประชาน พระวิหารหลวง ที่จะสร้างกลางกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระองค์พระราชทานอารามาแต่แรกว่า “มหาสุทัศนavaśa” แต่การก่อสร้างวิหารพระใหญ่ ไม่คืบหน้าเท่าใดนัก ทรงสร้างไว้เพียงรากพระวิหารหลวง ครั้นตั้งพระトイเรียนร้อยก็เสด็จลัศรคด

รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างต่อโดยสร้างพระวิหารกับทำบานประดุจ
กลางจ้าวหลักทรงพระศรีวิหารกลางลายพระหัตถ์สักกากับกรมหมื่นจิตรภัตตี เริ่มตัวย
ฝีพระหัตถ์ค้างอยู่ ก็เสด็จสรวงคต ครั้งถึงรัชกาลที่ ๓ ทรงคำริที่จะสร้างเป็นวัด
ให้สมบูรณ์ขึ้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชไกษยาเป็นแม่กอง
และให้พระเจ้านองยาเชอ กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์ร่วมเป็นแม่กอง ตามแบบแผนที่กำหนด
ให้สัมพันธ์กันทั้งเขตพุทธศาสนา และสังฆา率 เนื่องจากเป็นวัดสร้างใหม่ การกำหนด
อาคารต่างๆ ทั้งอาสน์จึงกำหนดวางแผน กำหนดผังอาสน์ ให้สมบูรณ์ในคราวเดียว
และนับได้ว่าการวางแผนอาคารต่างๆ มีความคงทนตัวสมบูรณ์แบบที่สุด ทั้งในรูปแบบ
ขนาด ตำแหน่ง รูปทรง และพื้นที่ทาง มีการแสดงคติความเชื่อ ความหมายทาง
ภาษาพหุของภูมิจักรวาล ตั้งแต่โครงสร้างส่วนใหญ่ไปจนถึงรายละเอียดตกแต่งอย่าง
ไม่มีวัดใดทำมาก่อน ด้วยเหตุนี้หลังจากวัดสุทัศนฯ สร้างเสร็จสมบูรณ์ ในปี พ.ศ.
๒๔๙๐ ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ แม้เป็นวัดสำคัญของเมืองที่กษัตริย์ไทยทุกพระองค์
ต้องทำบุญบูรณะรับปัจจุบัน ให้เด่นเป็นสง่าของเมืองอยู่เสมอ แต่ไม่มีการก่อสร้างอาคาร
สำคัญใดๆ เพิ่มเติมดังเช่นวัดสำคัญอื่นๆ เลย มีแต่เพียงการปฏิสังขรณ์ และเพิ่มเติม
สิ่งประดับเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น

การกำหนดเขตพุทธศาสนาของวัดสุทัศนเทพวราราม ให้สมนามตามความ
หมายของมหาเศรษฐีอันอยู่เบื้องหลังการก่อสร้าง คือพระสุเมรุแกนกลางจักรวาล พระวิหารหลวง
ถูกกำหนดให้เป็นอาคารประดิษฐานศูนย์กลางและเป็นดาวดึงส์เทวโลก วิหารโถง ๔ หลัง
ที่เป็นวิหารประจำจักรวาล พระระเบียงคดซึ่งล้อมพระวิหาร หมายถึง จตุโลกบาลทั้ง ๔ บนสวรรค์
ชั้นที่ ๑ ของจักรวาล พระระเบียงคดซึ่งล้อมพระวิหาร หมายถึง ภูเขาสัตบุรีกันที่
พระอุโบสถที่ทางตำแหน่งทางทิศใต้อกเขาราษฎร์ได้ถูกกำหนดให้เป็น
ชนพุทธวีป และยังสร้างเครื่องประดับอาคารอื่นที่เป็นสัญลักษณ์เสริมความเป็น
ภูมิจักรวาล เสริมเจ้ามายอกสายประการ เช่น ตะจัน ๖ ชั้น แท่นเทวโลกทั้ง ๖ ตำแหน่ง
รูปพระอาทิตย์ และพระจันทร์ที่หน้าบันพระอุโบสถ ภาพจิตรกรรมในพระอุโบสถที่เขียน
เรื่อง ปฐมสมโพธิและป้าเจกพุทธ ที่ถือกำเนิดอุบัติเฉพาะชนพุทธวีป ภาพป้าทิมพานต์ที่
ชุมบุนพระป้าเจกพุทธใกล้สระโนดาดมีช้างพาภัณฑ์ปะนนิมิต ด้วยดอกบัว ช่วยกัน
จุดก่อของไฟ ล้วนเป็นสัญลักษณ์เพิ่มเติมที่ช่วยเน้นให้พระอุโบสถแสดงความเป็น
ชนพุทธวีปเด่นชัดขึ้น ภาพจิตรกรรมได้รุ่มที่สำคัญที่สุดคือ ภาพจิตรกรรมในพระวิหารหลวง
โดยฝีมือ ๔ ด้านเขียนภาพอดีตพุทธ ๒๗ องค์ และภาพบนหน้าเสา ๔ ต้น ที่แสดง
ภาพศูนย์กลางจักรวาล รอบอกจักรวาล ศูนย์กลางชนพุทธวีป ศูนย์กลางป้าทิมพานต์
ระยะทั้ง ๔ สัตบุรีกันที่ ๑ ถึงประตูภูมิ และนรกภูมิ เป็นภาพเขียนได้รุ่มที่ไม่เหมือน
ที่ได้ในกรุงรัตนโกสินทร์ให้ทั้งความเจ้าใจในเรื่องและความหมายในความสำคัญ
ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางจักรวาลอย่างขั้ดเจน โดยความหมายที่กล่าวมา
ทั้งหมดนี้ ทำให้เขตพุทธศาสนาของวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นศาสนสถาน ศูนย์กลาง
ของกรุงรัตนโกสินทร์ ศูนย์กลางของจักรวาล (ดูภาพรายล้อมที่ ๑) และการที่รัชกาล
ที่ ๑ อัญเชิญพระศรีศากยมุนี เป็นพระปฐมปาฐานาของพระวิหารทำให้วัดสุทัศน์เป็น^๑
ศูนย์กลางของสังคมชาติ อิทธิพลทางการเมือง นั้นคือความสมบูรณ์แบบในการเป็นศาสนสถาน
สำคัญของเมือง เป็นไปตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๑ พระปฐมบรมราชจักรีวงศ์

- ๑ พิธีทางศาสนา ๓๔
 ๒ จิตรกรรม ๓๕
 ๓ สถาปัตยกรรม ๓๖
 ๔ ภูมิศาสตร์
 ๕ ล้านนา-กัมพูชา ๓๗
 ๖ พระระเบียง ๓๘
 ๗ ศาลา ๓๙
 ๘ ล็อกบานานาที่เมือง ๓๙
 ๙ ล็อกบานานาที่เมือง ๓๙
 ๑๐ ล็อกบานานาที่เมือง ๓๙
 ๑๑ พระอุปถัมภ์ ๓๙

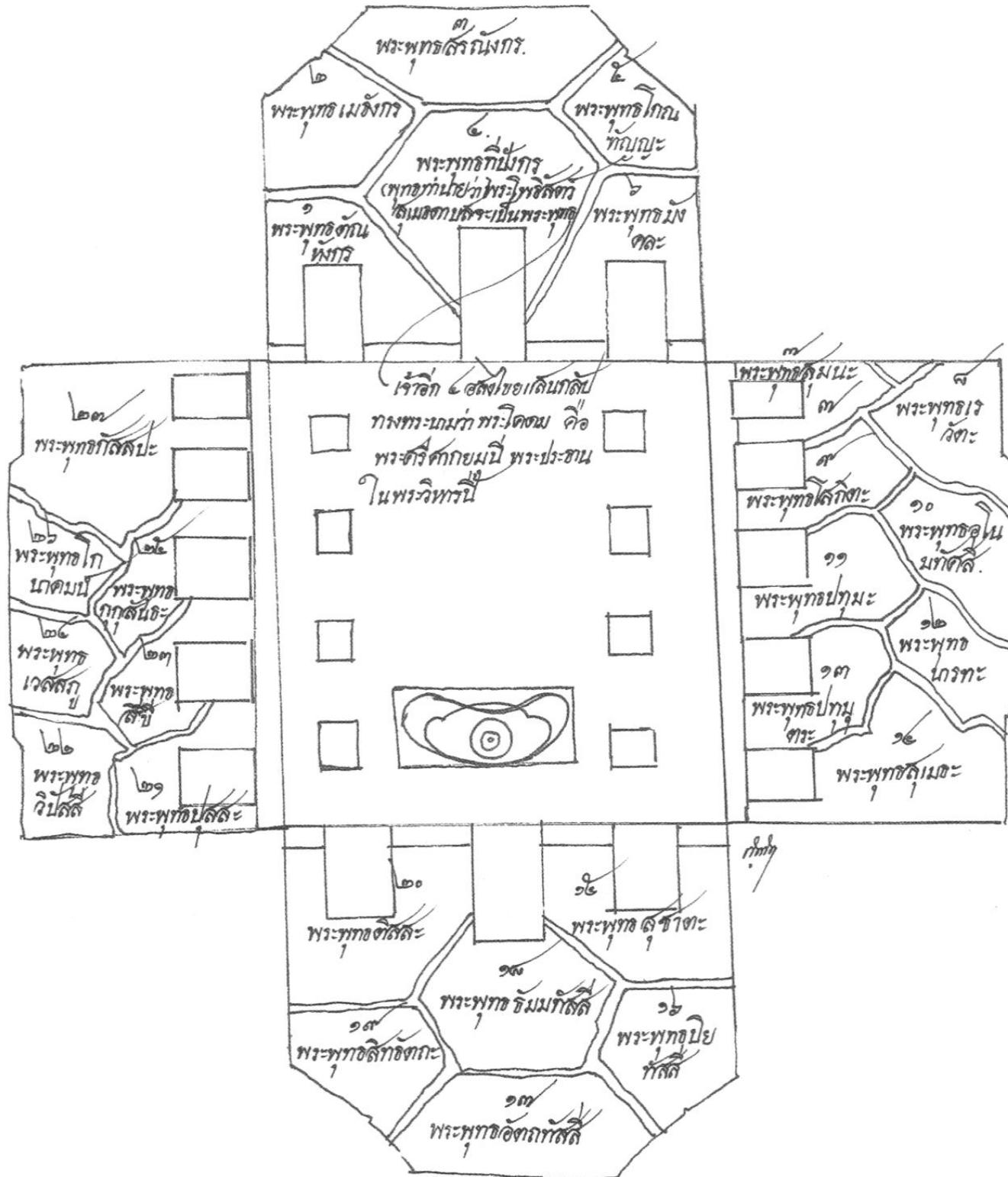
พงษ์เทพพากษาสราตรลักษณ์เทพพากษา.
 กារพัฒนา๑๗

และอาจจะเป็นเพาะต้องการความสมบูรณ์แบบเป็นวัดสำคัญตั้งเป็นคุณยักษณ์ของสถาปัตยกรรมที่ ๓ ได้คิดค้นพัฒนาการก่อแบบ การกำหนด วางแผนผังแบบระบบใหม่เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ มีกลุ่มตัวอาคารที่สัมพันธ์กันอย่างลงตัว อาคารที่มีขนาดใหญ่และสูงจากนี้ไปสูงที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ ๒ หลัง คือ พระวิหารหลวง อาคารประชานวงผังในแบบดิ่ง แต่ถูกสร้างด้วยพระระเบียงคดที่สร้างล้อมรอบ แต่มีมีพระอุโบสถขนาดใหญ่ ที่วางผังในแบบราบมีสัดส่วนสัมพันธ์กับกลุ่มอาคารพระวิหารหลวง สร้างด้วยภาพให้แก่ผังห้องหนึ่ง (ดูภาพลายเส้นเดิม) นับเป็นการออกแบบที่ก้าวหน้าที่สุด ศาสตราจารย์ศิลป์ พิริศรี เดยก่อสร้างสรรษญ ความงามของวัดสุทัศน์ฯ ไว้ว่า แปลนของวัดสุทัศน์ฯ นี้ งานสร้างที่สุดในเมืองไทย ทั้งนี้ เพราะว่า พระศิลปะอยู่นี่ ทันพระพักตร์สุทิคเหนือ พระวิหารตั้งอยู่บนฐานประทักษิณสูง โอบล้อมด้วยกำแพงแก้ว และพระระเบียงคดก่อล้อมสัมพันธ์กัน นอกพระระเบียงยังมี ลานอันกว้าง มีกำแพงวัดอีกข้างหนึ่ง ตามแนวกำแพงมีศาลารายโดยตลอด ลับคั่น ด้วยภูเขาซึ่งก่อเป็นเตือนถ้ำและฐานปลักศิลาเรียงรายไปมีจังหวะงามนักหลังพระวิหาร มีพระอุโบสถหลังใหญ่ที่มี กล่าวกันว่าพระอุโบสถนี้ใหญ่โตที่สุดในประเทศไทย พระอุโบสถ ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณสูง โดยรอบเป็นรุ่มเสมาคลื่นกำแพงแก้ว ทำด้วยศิลปะลักษณะ งามวิจิตร กำแพงวัดโอบมาทางพระอุโบสถ และวงศาลารายไปตลอด เปิดพื้นลานให้ก่อว่างมีต้นตะโภตต้นอ่อนดงดงเรียงรายรอบพระอุโบสถ ตั้งจากเขต พุทธศาสนาไปทางทิศใต้ เป็นเขตของสังฆารามมีภูเขาสูงชันที่เป็นดีกว่างจังหวะสวยงาม มีหอรำขัง หอสวดมนต์ และศาลาการเปรียญที่อยู่ในเขตสังฆารามนี้ จะขอเคราะห์ การวางผังอาคารของเขตพุทธศาสนา วัดสุทัศนเทพวราราม การเรียนภาษาพิจารณานั้น นั้น การสร้างศิลป์วัดสุทัศน์และสร้างเครื่องประดับอาคารต่างๆ เพื่อสื่อความหมายเชิง สัญลักษณ์จากไตรภูมิด้วยแผนภูมิทาง ดังนี้

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในเขตพุทธศาสนา วัดสุทัศนเทพวราราม กับคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
<p>๑. พระวิหารหลวง ทันหน้าทางทิศเหนือ และอยู่ด้านทิศเหนือของเขตพุทธศาสนา</p> <ul style="list-style-type: none"> เป็นอาคารทรงไทยหลังคาตตั้ง มุงกระเบื้องเคลือบภายในอาคารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หน้าบันพระวิหาร จำหลักฐานพระอินทร์ทรงห้างเอกสารวัณล้อมด้วยกรอบสามเหลี่ยมและก้านໄ华ซื่อหางโดยพุ่มข้าวบินท์เทพนม กนกเปลว 	<ul style="list-style-type: none"> สรวรค์ชั้นที่ ๒ ดาวดึงส์เทวโลก สุทัศน์นคร บนยอดเขาระสุเมรุ คุณยักษณ์ของจักรวาล คุณยักษณ์ของทุ่งมหาพร้า พระอินทร์อธิบดีของสรวรค์ชั้นดาวดึงส์ และเอกสารวัณเทพบุตรจะเนรมิตองค์เป็นห้างເដືອກ ๓๓ ເດີຍາ ເພື່ອເປັນຫັງທຽງຂອງพระอินทร์

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไทรภูมิ
<ul style="list-style-type: none"> • มุขหน้าหลังสร้างเพิ่มใหม่ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ หน้าบันจ่าหหลักฐานพระนารายณ์ทรงครุฑล้อมด้วยกรอบสามเหลี่ยมและก้านขดซื่อหางโตพุ่มข้าวบินท่อนเปลา • พระวิหารหลวงตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ ๒ ชั้น มีกำแพงกันเดี้ยง ๑ ก่อล้อมลานประทักษิณทั้ง ๒ ชั้น • บานประตูไม้แกะสลักเป็นต้นไม้พรรณพุดกษา เลียนแบบธรรมชาติ มีใบเข้า น้ำ และสรรพสัตว์นานาพรหม เมื่องล่างเป็นภาพสรระน้ำและกุบัว เป็นบานประตูทางเข้าวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม • ภาหจิตรกรรมผนังวิหารทั้ง ๕ ด้าน เรียนภาพประวัติอิติพราพุทธเจ้า ๒๗ องค์ และพุทธพยากรณ์ ๒๕ ครั้ง ผนังทิศเหนือ หน้าพระศรีศากยมนูนี เรียนภาพอดีตพุทธ ๖ องค์ (องค์ที่ ๑ - องค์ที่ ๖) ผนังด้านข้างทิศตะวันออก ๘ องค์ (องค์ที่ ๗ - องค์ที่ ๑๕) ผนังทิศใต้ด้านหลังพระศรีศากยมนูนี ๙ องค์ (องค์ที่ ๑๖ - องค์ที่ ๒๐) และผนังทิศตะวันตก ๗ องค์ (องค์ที่ ๒๑ - องค์ที่ ๒๗) และพระโพธิสัตว์ศากยมนูนีของเรางอกในทุกอดีตพุทธเพื่อบำเพ็ญบารมี และมีปฐมพุทธพยากรณ์ว่าพระโพธิสัตว์เจ้าข้างของเรานี้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าพระโคตม โดยอิติพุทธองค์ที่ ๕ พระพุทธที่ปั้นกร และทำนายต่อมาทุกอดีตพุทธที่เหลือ ๒๕ องค์ ๒๕ ครั้ง จนเป็นอิติ 	<ul style="list-style-type: none"> • แสดงความเป็นศิลปสถานและศิลปวัตถุที่สร้างโดยพระมหาอัคริยแห่งราชวงศ์จักรี • เป็นสัญลักษณ์ของภูเขาศูนย์กลางจักรวาลที่มีเข้าสับบริภูมิที่เป็นเขาวงแหวน มีการซ้อนเป็นวงนอกด้านลิดระดับจากศูนย์กลางลงไปเรื่อยๆ พระวิหารหลวงตั้งอยู่บนฐานราก แสดงความหมายถึงสุทัศนวนคร ตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ • เป็นสัญลักษณ์ของป้าทิมพานต์ในชนพุทธวีป • อดีตพุทธ ๒๗ พระองค์กับพุทธ-พยากรณ์ ๒๕ ครั้ง <ul style="list-style-type: none"> (๑) พระพุทธต้นหักกร... พระโพธิสัตว์เจ้าของเรางอกเป็นพญาสุทัศน์จักรพรรดินักบุญผู้สร้างพระวิหารถวายพระพุทธเจ้า ๔๔,๐๐๐ ต่ำบล และஸະສນມບັດອກບວຂ (๒) พระพุทธเมธังกร... พระโพธิสัตว์เจ้าของเรางอกเป็นஸ୍ରମନ୍ତଶପରାହମଣ୍ୟ ଶ୍ରାଙ୍ଗମନକ୍ଷମ ଶ୍ରାଙ୍ଗଵିହାର ୩୦,୦୦୦ ତବଳ ଲେଖନ ଅନୁଷ୍ଠାନିକାତମାନିକ୍ଷଣ (୩) พระพุทธସ୍ରାନ୍ଗଗ୍ର... พระโพଥିସାତିର୍ଜୀଏଜା ଅନୁଷ୍ଠାନିକାତମାନିକ୍ଷଣ ଦୟାଗତିତାହାର ଶ୍ରାଙ୍ଗମନକ୍ଷମଦ୍ୱାୟ ଗାନ୍ଧା ୯ ପ୍ରକାର ଲେଖନ ଅନୁଷ୍ଠାନିକାତମାନିକ୍ଷଣ (୪) พระพุทธହିପ୍ପଙ୍ଗର... พระପୋଥିସାତିର୍ଜୀଏଜା ଅନୁଷ୍ଠାନିକାତମାନିକ୍ଷଣ ଶୁଭେତ୍ରାବଳ ପୁରୁଷ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପରିପାଲନ କରିବାକୁ ପରିପାଲନ କରିବାକୁ

แผนผังแสดงการดำเนินงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บ้านท่า-ซีรีส์

บ้านท่า-ซีรีส์ กองบัญชี พะ-ปะ-ชาน
การผลิตและจัดการ

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรกูมี
<p>พุทธองค์ปั้นดินเผาศรีศาภายุนี่ ภาคใต้ต้นพุทธ ๒๗ พุทธองค์จึง สัมพันธ์กับพระประธานพระวิหาร ที่เชื่อว่า พระศรีศาภายุนี่ (ดูภาพ ลายเส้นที่ ๒)</p>	<p>พยากรณ์ว่าดามสสุเมจะได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้าทรงนามว่า พระ-โโคดม อีก ๔ օสังไชยแสนกัลป์</p>
<p>พระเจริญวัตรของอดีตพุทธเจ้าแต่ละ องค์ทั้งหลายจะมีความคล้ายคลึงกัน คือมีความสมบูรณ์ในการบำเพ็ญ บารมี มีการออกบวช ตรัสรู้ปฐม- เทคนา เพย়ແພৰพระচৰমপ্ৰি- নিপণ รวมถึงพระอัตตพุทธเจ้า ทั้งหลายทรงมีพระอัครสาวก พระ- สาวก พระอัครสาวิกา พุทธอุปgrave ยก เป็นต้น ในคัมภีร์พุทธวงศ์ ระบุความ แตกต่างของพระอัตตพุทธเจ้าไว้ ๕ ประการ ดังนี้</p>	<p>๔) พระพุทธโภคต์... พระโพธิสัตว์ ของเราก็เป็นสุรุจิพราหมณ์ ได้ จ้างอินทามานพชุมณฑปถวาย พระพุทธเจ้าพระพุทธมังคละทรง ทำนายว่าพราหมณ์ผู้นี้จะเป็น พระพุทธเจ้าอีก ๒ օสังไชยแสนกัลป์ มีนามว่า พระโโคดม</p>
<p>๑) มีพระชนมายุที่แตกต่างกัน บางองค์ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ลดหลั่นกันลงมา พระพุทธเจ้าของเรามีพระชนมายุ ๓๐ ปี</p>	<p>๕) พระพุทธสุมนະ... พระโพธิสัตว์ของเรา ก็เป็นพญาอคุลนาคราช ถวาย ทิพย์โภชนาหารแก่พระพุทธเจ้า พระพุทธสุมนະทรงทำนายว่าคนนี้ จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอีก ๒ օสังไชยแสนกัลป์ มีนามว่า พระโโคดม</p>
<p>๒) มีพระวรกายที่มีขนาดแตกต่างกัน พระพุทธเจ้าของเรามีขนาดพระ- วรกาย ๑๙ ศอก</p>	<p>๖) พระพุทธอรหตต... พระโพธิสัตว์ เจ้าของเราก็เป็นอัตเทวพราหมณ์ ถวายผ้าห่มของตนให้พระพุทธเจ้า พระพุทธเรอหตตตะทรงทำนายว่า พราหมณ์นี้จะได้เป็นพระพุทธเจ้า อีก ๒ օสังไชยแสนกัลป์ มีนามว่า พระโโคดม</p>
<p>๓) ประสูติในตระกูลที่แตกต่างกัน บางองค์ประสูติในตระกูล刹ติย์ บางองค์ประสูติในตระกูลพราหมณ์ พระพุทธเจ้าของเราก็ในตระกูล กษัตริย์</p>	<p>๗) พระพุทธโสภิต... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเราก็เป็นสุชาติพราหมณ์</p>
<p>๔) มีเวลาในการบำเพ็ญเพียรแตกต่าง กัน บางองค์บำเพ็ญเพียร ๑๐ เดือน</p>	<p>ได้ฟังพระธรรมเทศนา พระพุทธ- โสภิตะทรงทำนายว่าพราหมณ์นี้จะ ได้เป็นพระพุทธเจ้าอีก ๒ օสังไชย แสนกัลป์ มีนามว่า พระโโคดม</p>
<p>๕) ความแตกต่างแห่งรัศมี ที่มีความ แฝงไว้มากน้อยต่างกัน</p>	<p>๘) พระพุทธโโนเมทัสสี... พระโพธิสัตว์เจ้า</p>
<p>๖) ความแตกต่างแห่งพาหนะ หรือ พะยาน ที่ทางออกมหาภิเนยามนัส บางพระองค์ทรงม้า บางพระองค์ทรง ช้าง บางพระองค์ทรงราชรถ หรือ บางพระองค์พระดำเนินด้วยพระบาก</p>	<p>ของเราก็เป็นยักษ์ซึ่อยักษ์เสนาได้ นานมีสกุรและถวายมหาทานแก่</p>

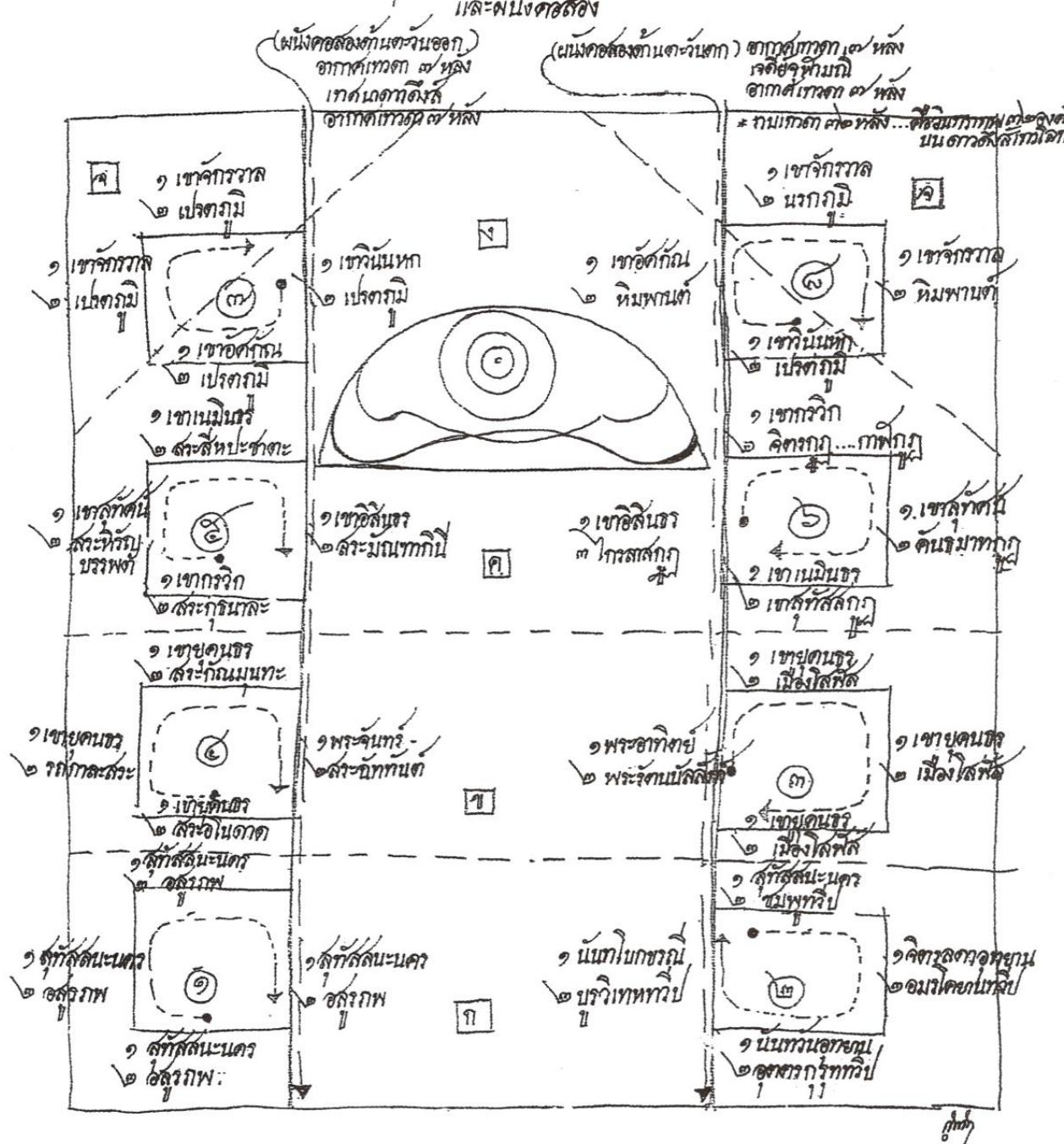
ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
๙) ความแตกต่างของดันโพธิ์ที่ตรัสรู เช่น พระอติตพุทธมังคละตรัสรู ได้ดันกากะทิง ส่วนพระพุทธเจ้าของ เรารัสรูได้ดันอัสสัตตะ (ดันโพธิ์ใน) ๙) มีพุทธบลลังก์ที่แตกต่างกัน	พระพุทธเจ้า พระพุทธอโนมัตสี ทรงทำนายว่าอีกหนึ่งจะได้เป็น พระพุทธเจ้าอีกสองไวยแสนกัลป์ มีนามว่า พระโคดม
	๑๑) พระพุทธปัทุม... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นพญาไกรstrarasih พับพระพุทธเจ้าเกิดความเลื่อมใส เปลงเสียงคำราม ๓ ครั้ง อดอาหาร ๗ วัน ไม้ออกคล่าเหยื่อ ๗ วัน พระพุทธปัทุมทรงทำนายว่าราษฎร์ ตัวนี้จะได้เป็นพระพุทธเจ้าอีกสองไวย แสนกัลป์ มีนามว่า พระโคดม
	๑๒) พระพุทธนารทะ... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นวอลิยคานส์ ล่วย กัตตาหารและทำพุทธมนูชาด้วย ไม้แก่นจันทร์แดง พระพุทธนารทะ ทรงทำนายว่าฤาษีนี้จะได้เป็นพระ- พุทธเจ้าอีกสองไวยแสนกัลป์ มีนามว่า พระโคดม
	๑๓) พระพุทธปัทุมตรระ... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นชฎีลคหบดี ได้ ถวายจิรแด่พระพุทธเจ้า พระพุทธ ปัทุมตรระทรงทำนายว่าคหบดีนี้จะ ได้เป็นพระพุทธเจ้าอีกแสนกัลป์ มีนามว่า พระโคดม
	๑๔) พระพุทธสุเมอะ... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นอุต្រมานพ ขุด หรัพย์ของตนทำมหาทานมนูชา พระรัตนตรัย พระพุทธสุเมอะทรง ทำนายว่ามนุชน์ต่อไป ๓ หมื่นกัลป์ จะได้เป็นพระพุทธเจ้า มีนามว่า พระโคดม
	๑๕) พระพุทธสุชาตะ... พระโพธิสัตว์ เจ้าของเรางอกเป็นพญาจากุทุกป- บรรมจักรพรวดี มนูชาพระรัตนตรัย ด้วยสมบัติทั้ง ๔ ทวีป พระพุทธ- สุชาตะทรงทำนายว่าพระองค์จะได้ เป็นพระพุทธเจ้าอีก ๓ หมื่นกัลป์ มีนามว่า พระโคดม

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากトイรุ่ม
	<p>(๑) พระพุทธอภิยะทัสสี... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นกัลปพราหมณ์ พังเทคนาพุทธ บริจัคทรัพย์ แสงไกวิสร้างอาราม ตั้งตนอยู่ในศิล พระพุทธอภิยะทัสสิทรงท่านายว่า พระมหาณ์ผู้นี้จะได้เป็นพระพุทธเจ้า อีก ๘๐๐ กัลปี มีนามว่า พระโคคุม</p>
	<p>(๒) พระพุทธอธรรมทัสสี... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นสุหనพราหมณ์ ออกขาวเป็นดาบสได์ฟังพระธรรม เทคนาเลื่อมใสบูชาด้วยดอกไม้ทิพย์ พระพุทธอธรรมทัสสิทรงท่านายว่า ดาบสนนี้จะได้เป็นพระพุทธเจ้าอีก ๘๐๐ กัลปี มีนามว่า พระโคคุม</p>
	<p>(๓) พระพุทธอธรรมทัสสี... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นพระอินทร์ลงมาบูชา พระพุทธองค์ด้วยดอกไม้ทิพย์ต่างๆ พระพุทธอธรรมทัสสิทรงท่านายว่า พระอินทร์นี้จะได้เป็นพระพุทธเจ้า อีก ๘๐๐ กัลปี มีนามว่า พระโคคุม</p>
	<p>(๔) พระพุทธสิทธัตถะ... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นมงคลพราหมณ์ นำผลหัวประจ้ำทวีปมาถวาย พระพุทธเจ้า พระพุทธสิทธัตถะ ทรงท่านายว่า พระมหาณ์ผู้นี้จะได้เป็น พระพุทธเจ้าอีก ๘๖ กัลปี มีนามว่า พระโคคุม</p>
	<p>(๕) พระพุทธติสสະ... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นสุชาตดาบสได์ อกภัยญาสมบัติจึงเนรมิตฉัตรกับ ดอกไม้ทิพย์พร้อมผอบใบญี่ลอดอยบน อากาศ บูชาพระวัดนเดรีย พระพุทธ-ติสสະ ทรงท่านายว่า ดาบสนผู้นี้จะ ได้เป็นพระพุทธเจ้าอีก ๘๖ กัลปี มีนามว่า พระโคคุม</p>
	<p>(๖) พระพุทธบุสสະ... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นพญาวิชิตาไว ครอง กรุงอยรินทมนนครได้ฟังธรรมและ</p>

ศิลป์กรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
	<p>ถวายทานแก่พระพุทธเจ้า พระพุทธชัฏสีที่ทรงทำนายว่าพระองค์จะเป็นพระพุทธเจ้าอีก ๙๒ กัลป์ มีนามว่าพระโคดม</p>
	<p>(๒๒) พระพุทธวิปัสสี... พระโพธิสัตว์เจ้าของเรางอกเป็นอตุลนาคราช ได้นิมิตทิพย์มนต์ปาถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธวิปัสสี ทรงทำนายว่านาคนี้จะได้เป็นพระพุทธเจ้าอีก ๙๑ กัลป์ มีนามว่าพระโคดม</p>
	<p>(๒๓) พระพุทธสิรี... พระโพธิสัตว์เจ้าของเรางอกเป็นพญาอธิราชหาราชา ได้บริจากทรัพย์จำนวนน่ายั่งข้างพระที่นั่ง มองคลหัตถี บุชาพระรัตนตรัย พระพุทธสิรีทรงทำนายว่าพระองค์จะได้เป็นพระพุทธเจ้าอีก ๙๑ กัลป์ มีนามว่าพระโคดม</p>
	<p>(๒๔) พระพุทธอวesso... พระโพธิสัตว์เจ้าของเรางอกเป็นพญาสุทัศน์ราชนครอง กรุงสรганนคร ได้สร้างคันถกภูภิวาย มีถึง ๑,๐๐๐ วิหาร พระพุทธอวesso ทรงทำนายพระองค์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าอีก ๙๑ กัลป์ มีนามว่าพระโคดม</p>
	<p>(๒๕) พระพุทธอกาสุนตะ... พระโพธิสัตว์เจ้าของเรางอกเป็นพระเจ้าเขมราชา ได้ถวายไตร จีวร และโถสตด่างๆ แก่พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ พระพุทธอกาสุนตะทรงทำนายว่าพระองค์จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในภัทรกัลป์นี้ มีนามว่าพระโคดม</p>
	<p>(๒๖) พระพุทธโภนาคมน... พระโพธิสัตว์เจ้าของเรางอกเป็นพญาบรรพตราช ครองกรุงมีดิลา อาราธนาพระพุทธเจ้าและพระสาวกให้จำพรรษาในอุทยานวิวัฒนาต่างๆ พระพุทธโภนาคมนทรงทำนายว่าพระองค์จะ</p>

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
<ul style="list-style-type: none"> • ภาพจิตรกรรมฝาผนังบันหน้าเสา สี่เหลี่ยมจตุรัส ๘ ต้น ๓๒ ด้านภายใน วิหารหลวงเป็นเสาสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ เพื่อเป็นโครงสร้างหลักรองรับโครงสร้าง หลังคา เอียนภาพในประเต็นของ ความเป็นศูนย์กลางจักรวาลเสริมองค์ พระวิหารหลวงมากขึ้น ช่วงบนของเสา เอียนยอดเสาในไตรภูมิ กำหนดความ สำคัญของบริเวณพหลานในผังจักรวาล (ดูภาพลายเส้นที่ ๑) <ul style="list-style-type: none"> - ยอดเสาคู่หน้า คือ เขาระสุเมรุ ศูนย์กลางจักรวาล - ยอดเสาคู่ที่ ๒ คือ เขายุคනธ เป็น เขาวงในสุดของสัตบบริวัณฑ์ที่ ล้อมรอบเขาระสุเมรุ - ยอดเสาคู่ที่ ๓ คือ เขาริสินธ กรริกา สุทัศน์ และเนมินธ เขาร สัตบบริวัณฑ์ช่วงกลาง ๔ เขารที่ล้อม ต่อจากเขายุคනธ - ยอดเสาคู่ที่ ๕ คือ เขาวินันตaka เขากัณ ซึ่งเป็นเขาระสัตบบริวัณฑ์ ๖ เขานอกสุด และเขاجักรวาลที่ กำหนดขอบเขตชั้นนอกสุดของ จักรวาล <p>ภาพยอดเสาจากคู่ด้านหน้าสุดใน พระวิหารหลวงที่เป็นศูนย์กลางจักรวาล ต่อเนื่องไปถึงยอดเสาคู่ในสุดด้าน หลังพระวิหารหลวงที่เป็นขอบกำแพง จักรวาล แสดงการเรียงล้อมเป็นชั้นๆ ของเข้าต่างๆ ในจักรวาลที่โอบล้อม</p> 	<p>เกิดเป็นพระพุทธเจ้าในภารกัลปีนี้ มีนามว่า พระโคตม</p> <p>(๗) พระพุทธกัสสปะ... พระโพธิสัตว์เจ้า ของเรางอกเป็นไขดีปานามานพ ได้ฟังธรรมแล้วมีจิตเลื่อมใส ขออภิਆ พระพุทธกัสสปะทรง ทำนายว่าไขดีปานามิกุจะได้เกิด เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป มีนามว่า พระโคตม</p> <p>• เขาระสุเมรุ... สัตบบริวัณฑ์ ได้แก่ เขาวงแหวน ๗ ชั้น เขายุคනธ เขาริสินธ เขารริกา เขารุทัศน์ เขาร เนมินธ เขาวินันตaka และเขากัณ... เขاجักรวาล</p>

ผู้อำนวยการพิจารณาตามด้วยความเชื่อถือไว้วางมิในพระวิหารหลวง
ก่อสร้างศูนย์เพาะพันธุ์. บัญชีทั่วไป ๑๘

กานพศายลกนก ๓.

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
<p>เจ้าพระสุเมรุ จากรูปแบบการวางผังของ ภาคจิตรกรรม ส่วนยอดเสา ๔ ตัวนี้ ทำให้เราสามารถกำหนดมิติของพื้นที่ ภายในวิหาร ตามระยะห่างออกไปจาก ศูนย์กลางจักรวาลตามลำดับ ให้เป็น ปริมาณหลักที่ช้อนทับอยู่ ๔ ขั้น จาก หน้าสุดออกไปหลังสุด จากศูนย์กลาง จักรวาลด้านหน้าจนถึงกำแพงจักรวาล ด้านหลังวิหารหลวงตามลำดับ ส่วน ช่วงกลางของเสาทุกต้นมักจะเป็นภาพ เรื่องราวที่เกิดในมุขย์ภูมิ ยกเว้น บางต้นเป็นภาพเทวสุรลงค์ตามคลัง ฟ้า และช่วงช้างของเสาเกือบทุกต้น เป็นแตกด้วยตามจุดประลังค์ของเรื่อง มีภาพอสูรภาพ มหาทวีป มหัศยิน ประเทศในเขมพุทธวีป ป่าหิมพานต์และ ยมโลก ส่วนภาพขาดและธรรมนิทาน เป็นแทรกไว้ในส่วนของโลกมนุษย์และ ป่าหิมพานต์</p> <p>เสาลำดับที่ ๑ เสาต้นที่ ๑ ด้านหน้า</p> <p>ขวามือพระปะโคน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผนังเชิงเส้า เป็นภาพพิภพอสูร ที่มีพื้นที่กว้างได้แก่นเจ้าพระสุเมรุ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ หัวใจเจ้าตระกูล บรรพต มียอดเจ้า ๓ เส้า ประดิษฐ์ ก้อนเส้า หนึบตื้นเจ้าพระสุเมรุไว้ แน่น ที่กว้างนั้นเป็นท่อสูญของอสูรภาพ ภาพเริ่มต้นที่ผนังเส้าด้านทิศเหนือ ความต่อเนื่องของภาพอยู่ในทิศทาง ที่เรียนข้าเป็นทักษิณาราด (เหนือ - ตะวันออก - ใต้ - ตะวันตก) การลำดับภาพจะต่อเนื่องกัน จาก ภาพมารมนานพพร้อมสหาย ๓๒ คน จุติบันดาลีสพิภพจันพวงอสูรทึ้ง ลงมาจากเจ้าพระสุเมรุ นางสุชาดา เกิดเป็นอิตาจิตรอสูร จนໄตพญา อสูรจัดให้มีพิธีเลือกคู่ พระอินทร์ แปลงร่างเป็นยักษ์แก่ป่าวุ่นพธิ และ <p>• แกนกลางจักรวาล</p> <ul style="list-style-type: none"> - บนยอดเจ้าพระสุเมรุ คือดาวดึงส์ เทวภูมิ ลวรค์ขั้นที่ ๒ มีพระอินทร์ เป็นอธิบดีปักครอง มีพื้นที่กว้าง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ - เจ้าพระสุเมรุสูง ๑๖๘,๐๐๐ โยชน์ เหนือน้ำ ๔๔,๐๐๐ โยชน์ ให้น้ำสีทันดร สมุทร ๔๔,๐๐๐ โยชน์ มีรูปสัณฐาน เหมือนตะโพน เป็นองล่างเบื้องบน มีส่วนกว้างได้ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ - เบื้องล่างเจ้าพระสุเมรุ มีเจ้าตระกูล บรรพตเป็นยอดเจ้าตั้งเป็น ๓ เส้า ประดิษฐ์ก้อนเส้าหั้ง ๓ หนึบตื้นเจ้า พระสุเมรุไว้แน่น เจ้าตระกูลหั้ง ๓ เส้า สูง ๔,๐๐๐ โยชน์ - พิภพอสูรอยู่ใต้เจ้าพระสุเมรุ หัวใจ เจ้าตระกูลในพื้นที่กว้าง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ 	

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
<p>ลักษณะเดาอสูรเข้าไปสู่ดาวดึงส์ หัวใจตรอสูรกำลังเตรียมกองหัวเพื่อทำสงคราม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผนังกลางเสา เจียนภาคเทวา สูงคราม อสูรยกหัวขึ้นไปท่า สองครามกับพระอินทร์ ต้องผ่าน กองหัวพนาค กองหัวพุดรุชา กองหัวพ กุมภัณฑ์ กองหัวพยักช์ กองหัวพ เทวดาวน์ชาตุมหาชาติ ก่อนจะ ไปรบกับพระอินทร์ที่ทรงข้างเอกสาร กล่างหน้าเสาทิศตะวันตก - ผนังยอดเสา เจียนภาคยอดเสา พระสุเมรุ สุทัศน์มหานคร เวชยันตรปราสาท สุนย์กลางของ ดาวดึงส์ <p>เสาลำดับที่ ๒ เสาต้นที่ ๑ ด้านหน้า ข้ายมือพระปะ Chan</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผนังเริงเสา เวียนเป็นภาคพนมหัววีป ทึ้ง ๔ และอนุทวีปบริวาร หัวปีทึ้ง ๔ นือยูในโລعمหาสมุทรห่วงเสา อัศกัณ เขาวงนอกสุดของสัตบ บริภันฑ์ กับเสาจักรวาลที่เป็นขอบ นอกสุดของโลกราตร การเจียน มหาทวีปบนผังหน้าเสาทึ้ง ๔ ด้าน ๔ ทิศ ซึ่งสามารถเจียนได้ตรงตาม ทิศที่ถูกต้องและควรจะเป็นใน ไตรภูมิ โดยเสาลำดับที่ ๒ นี้ เริ่ม ต้นที่ผนังเสาด้านทิศใต้เจียนเป็น หักมิราคร (ใต้ - ตะวันตก - เหนือ - ตะวันออก) ภาพของมหาทวีปจึง เป็นสามมิติ เริงเสา ด้านทิศใต้ เจียนภาค ชุมพุทวีป หัวปีที่มีรูปสัณฐานของ หัวปี อนุทวีป และหน้ามนุษย์ เป็น รูปตั้งเรือนเกวียนหรือรูปไข่ชามพุทวีป ตั้งในโລعمหาสมุทรสีเขียวชื่อ “นีลสำคัญ” อยู่ เหตุที่เป็นสีเขียว เพราะเหลี่ยมเสาพระสุเมรุด้านทิศ 	<ul style="list-style-type: none"> • รอบนอกห่วงเสาสัตบบริภันฑ์กับเสา จักรวาล มหาทวีปทึ้ง ๔ <ul style="list-style-type: none"> (๑) ชุมพุทวีป รูปสัณฐานหัวปี อนุทวีป หน้ามนุษย์เป็นรูปไข่ ตั้งอยู่ทางทิศ ใต้ของเสาพระสุเมรุ ในโລعمหา สมุทรสีเขียวชื่อ “นีลสำคัญ” อายุ ยืนยาวไม่เท่ากัน (๒) บูรพิเทหทวีป รูปสัณฐานหัวปี อนุทวีปหน้ามนุษย์ เป็นรูปกลม ตั้ง อยู่ทางทิศตะวันออกของจักรวาล ในโລعمหาสมุทรสีขาวน้ำนมชื่อ “นีลสำคัญ” อายุยืนได้ ๗๐๐ ปี (๓) ออมรโคယานหัวปี รูปสัณฐานหัวปี อนุทวีปหน้ามนุษย์ เป็นรูปพระจันทร์ เดือนแรม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ของจักรวาลในโລعمหาสมุทรสีแดง เรื่องชื่อผลึกสำคัญ อายุยืนได้ ๕๐๐ ปี (๔) อุตตรากุรุทวีป รูปสัณฐานหัวปี อนุทวีปหน้ามนุษย์เป็นรูปสี่เหลี่ยม ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจักรวาลใน โລعمหาสมุทรสีขาวชื่อปิดสำคัญ อายุยืน ๑.๐๐๐ ปี

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
<p>ได้เต็มไปด้วยอินทนิล รัศมีอินทนิล แผ่นชานครอบจั่งทุกสรรพสิ่ง รวมถึง น้ำในมหาสมุทรให้เป็นสีเขียว เชิงเส้าด้านทิศตะวันตก เขียน ภาพอมรไคยานทวีป ทวีปที่มีรูป สันฐานของทวีป อันทวีป และหน้า มนุษย์ตั้งพระจันทร์กึ่งหนึ่ง อัมร- ไคยานทวีปดังอยู่ในมหาสมุทรสีแดง เรื่อง “ผลึกสาคร” เหตุที่เป็นสีแดง เรื่อ เพราะเหลี่ยมเข้าพระสุเมรุด้าน ทิศตะวันตกเต็มไปด้วยแก้วผลึก รัศมีแก้วผลึกแผ่นชานครอบจั่งทุก สรรพสิ่ง รวมถึงน้ำในมหาสมุทร เป็นสีแดงเรื่อ เชิงเส้า ด้านทิศเหนือ เขียน อุตตรากุฎหทวีป ทวีปที่มีรูปสันฐาน ของทวีป อันทวีป และหน้ามนุษย์ เป็นสีเหลี่ยมจัตุรัส อุตตรากุฎหทวีป ดังอยู่ในโลกมหาสมุทรสีเหลืองทอง เรื่อ “ปิตสาคร” เหตุที่เป็นสีเหลือง ทองเพราะเหลี่ยมเข้าพระสุเมรุด้าน ทิศเหนือเต็มไปด้วยทอง รัศมีทอง แผ่นชานครอบจั่งทุกสรรพสิ่งรวมถึง น้ำในมหาสมุทรเป็นสีเหลืองทอง เชิงเส้า ด้านทิศตะวันออกเขียน บูรพิเทหหทวีป ทวีปที่มีรูปสันฐาน ของทวีป อันทวีป และหน้ามนุษย์ เป็นวงกลม บูรพิเทหหทวีปดังอยู่ใน โลกมหาสมุทรสีขาวประดุจน้ำนมเรื่อ “ชีรสาคร” เหตุที่เป็นสีขาวดุจน้ำนม เพราะเหลี่ยมเข้าพระสุเมรุด้านทิศ ตะวันออกเต็มไปด้วยเงิน รัศมีเงิน ครอบจั่งทุกสรรพสิ่ง รวมถึงน้ำใน มหาสมุทรเป็นสีขาวน้ำนม - พนังกลางเส้า ยังมีภาพเล่าเรื่อง ชาดกเกี่ยวกับประวัติของพระเจ้า สักกมณฑาตุราช ผู้ทรงเป็น </p>	

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไทรภูมิ
<p>จักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่ได้เสวยราชสมบัติในชุมพูทวีป สามารถครอบครองมหาทวีปทั้ง ๔ กลางเสามีภาพพระเจ้าลักษมันชาตุราชนเด็จประพสมมหาทวีปทั้ง ๔ ด้านทิศได้เหนือชุมพูทวีป พระองค์ทรงจักรแก้วพร้อมพระสหาย ด้านทิศตะวันออกเหนือนบูรพิเทหทวีป พระองค์ทรงข้างแก้ว เป็นต้น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผนังยอดเสา เรียนภาพแสดงสถานที่บนสรวงค์ขันดาวดึงส์เทวภูมิ เช่นกัน แต่อุปกรณ์ออกกำแพงสุทัศน์มหานคร ชุมอุทยานและสระโบกนรนี เช่น ยอดเสาด้านทิศตะวันออก พระอินทร์กับนางเทพอปสรประพาสนันท์ใบขาวนรนี หรือยอดเสาทิศตะวันตกเป็นภาพพระอินทร์ทรงข้างเอกสารวัณพาทวยเทพประพาส้านจิตรลดาวัน เป็นต้น <p>เสาค้ำดับที่ ๓ เสาตันที่ ๒ ร้ายมือ พระประโคน เรียนเป็นภาพชุมพูทวีปฝ่ายมีขวิน ประเทศที่มีดินโพธิ์ และรัตนบัลลังก์ เป็นศูนย์กลางแวดล้อมด้วยสัตต์มหาสถาน และโสพสมahanคร เมืองอันเป็นที่อยู่ของมนุษย์ โดยเสาค้ำดับที่ ๓ นี้เริ่มต้นบนผืนหน้าเสาทิศตะวันออกเรียนขวาเป็นทักษิณาวรด (ตะวันออก - ใต้ - ตะวันตก - เหนือ)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผนังเชิงเส้า เรียนส่วนมีขวินประเทศ โสพสมahanครโดยโอบล้อมสถานที่สำคัญผังกลางเสาทิศตะวันออก โดยแทรกภาพชาตกรหรือธรรมนิทາ - ผนังกลางเส้า โดยเฉพาะกลางเสาด้านทิศตะวันออกเป็นภาพรัตนบัลลังก์ใต้ดันพระมหาโพธิ์ 	<p>• ศูนย์กลางชุมพูทวีป</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชุมพูทวีปส่วนมีขวินประเทศ - มีรัตนบัลลังก์กับพระมหาโพธิ์เป็นศูนย์กลาง ล้อมด้วยสัตต์มหาสถานที่เหลืออีก ๖ แห่ง อมิสสเจดีย์ รัตนจังกรมเจดีย์ รัตนนารเจดีย์ อัชปานิโครเจดีย์ มุจลินทเจดีย์ และราขายตนาเจดีย์ - มีเมืองโสพสมahanครล้อมสัตต์มหาสถานมหานครทั้ง ๑๖ เมือง คือ พาราณสี สาวัตถี เวสสาลี มิถุลา อารวี โกสัมพี อุษาเน ตักกศิลา จัมปาก สาคละ สุงคุมาრคีริ ราชคฤท กบิลพัสดุ เทชุตระ สังกัสสะ กุสินารา

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไคร谷มี
<p>เป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทุกพระองค์ มีตำแหน่งที่มีชัยชนะ ประเทศ ณ ศูนย์กลางแห่งชนมพุทวีป บริเวณที่ประดิษฐานพระมหาโพธิ์ และรัตนบัลลังก์ เรียกวันว่า ศีรษะปฐพี จัดเป็นมหาสถานอัน ประเสริฐ เป็นสถานที่อุบัติขึ้นเป็นที่ แรกเป็นปฐมเมื่อโลกอุบัติขึ้นมาใหม่ และจะเป็นสถานที่สุดท้ายที่ถูก ทำลาย ปฐพีพินาศประลัยด้วย ประการ ๓ คือ ไฟ น้ำ ลมในแต่ละ กัลป์ บริเวณมีชัยชนะประเทศ แวดล้อมด้วยสัตตมหาสถานและ เมืองสีฟุ่มหานคร (เมืองสำคัญ ๑๖ เมืองบนชนมพุทวีป) แวดล้อม รัตนบัลลังก์กับด้านพระมหาโพธิ์อย่าง ต่อเนื่องบนผนังที่เหลืออีก ๓ ด้าน จากศูนย์กลางสู่โดยรอบเหมือนเสา ตันอื่นๆ</p>	
<p>- ผนังยอดเสา เยียนยอดเขายุคหน้า ที่ประทับแห่งท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ องค์ ปลายเสาด้านทิศตะวันออก เนียนภาคพระอาทิตย์</p>	
<p>เสาล้าดับที่ ๔ เสาตันที่ ๒ ชามีอ พระปะราน เยียนเป็นภาชนะพุทวีปฝ่ายป้า หินพาณต์ ที่มีกระซิบในคาด เป็น ศูนย์กลางมียอดเขายาทั้ง ๔ และ มหาสารทั้ง ๖ ล้อมรอบ เป็นที่อยู่ ของยักษ์ภูตผีปีศาจ ออมนุษย์ ประเทศ นักศิทธิไทยราช ที่อยู่ของ ฤาษี นักพรต สัตว์หินพาณต์ และ สัตว์สามัญ ทั้งมีทั้งสัตว์ไม่มีเท้า ๒ เท้า ๔ เท้า มากกว่า ๕ เท้า เป็น สัตว์บหูเดินยกไปด้วยเท้า สัตว์ ชาติฯ ว่ายไปในน้ำด้วยครีบและทาง และสัตว์คนจรบินไปในท้องฟ้าด้วย ปีก เสาล้าดับที่ ๔ นี้ เริ่มต้นบน</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ศูนย์กลางป้าหินพาณต์ ในบริเวณเนินเขาหินพาณต์ วิจิตรลงตัว ไปด้วยมหาสารทั้ง ๔ ประดิษฐานอยู่ น่ารื่นรมย์ทั้งหน้า ทุกมหาสารวังได้ ๕๐ โยชน์ ยาวได้ ๕๐ โยชน์ ลึกได้ ๕๐ โยชน์ วัดโดยรอบได้ ๑๕๐ โยชน์ ๑. กระซิบในคาด ศูนย์กลางป้าหินพาณต์ แวดล้อมด้วยเขายาทั้ง ๔ มีท่าน้ำ ๔ ท่านั่นได้ล้วนไปด้วยแก้ว มีปากท่อ ซ่องเดินของน้ำออกจากสาระในคาด เป็น ๔ ทิศ ๔ ลักษณะ ทิศตะวันตก รูปสัณฐานดังหัวม้า ทิศเหนือ รูปสัณฐานดังหัวช้าง ทิศตะวันออก รูปสัณฐานดังหัวราชสีห์ ทิศใต้ รูปสัณฐานดังหัวโค

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไทรภูมิ
<p>ผนังหน้าเสาด้านทิศเหนือ เวียนขวา เป็นทักษิณาราด (เหนือ - ตะวันออก - ใต้ - ตะวันตก)</p> <p>- ผนังเชิงเส้า เวียนส่วนป้าทิมพานต์ มีภาพพระเจ้า ใจเดิน ถ้ำและต้นไม้ ต่างๆ ที่อยู่ของเหล่าสัตว์ ช้าง ม้า วัว ราชสีห์ คชสีห์ ยักษ์ ฤๅษี กินรี กระจัจกรชาญอยู่่เดิม ผนังหน้าเสา สอดแทรกภาพชาดก และธรรมนิทานโดยเลือกเรื่องราว และเนื้อหาเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ เสวียพระชาติเป็นสัตว์ประจำชาติต่างๆ</p> <p>- ผนังกลางเส้า โดยเฉพาะกลางเส้า ด้านทิศเหนือ เวียนภาพสรง โอบในด้าน มีช่องทางน้ำไหลออกเป็น ๔ ทางเป็นศิลา ทางหนึ่งคล้ายหัว ราชสีห์ที่อยู่ทางทิศตะวันออกของ สรงทิศนั้น ราชสีห์ ๔ เหล่าชุม อีกทางหนึ่งคล้ายหัวช้างที่อยู่ทาง ทิศเหนือของสรงทิศนั้น ช้าง ๑๐ ตระกูลชุม อีกทางหนึ่งคล้ายหัวม้า ที่อยู่ทางทิศตะวันตกทิศนั้น มีม้า วัวหากและฝูงม้าชุม และอีกทาง หนึ่งคล้ายหัวโคที่อยู่ทางทิศใต้ ทิศนั้นมีโคอุสุกราชและฝูงโคชุม กลางสรงโอบในด้านมีภาพนาค ๕ เดียว ที่รักษาห่วงแหนน้ำในสรงโอบในด้าน แต่มีสามเณรผู้บูรลุอรหันต์สามารถ ดักน้ำมาด้วยพระคล้าลิบุตรได้ กลางเส้าด้านทิศตะวันออกเวียนรถ กacula กลางเส้าด้านทิศใต้เวียน กัณมุณฑลสรง และกลางเส้าด้านทิศ ตะวันตกเวียนอัพหันต์สรง มหาสรง อันวิจิตร ๓ ใน ๗ สรงตั้งล้อม สรงโอบในด้านอันเป็นศูนย์กลางของ ทิมพานต์</p> <p>- ผนังปลายเส้า เวียนยอดเขายุคโนร เขางวดแหนนสัตบวิภันธ์ ชั้นในสุดที่</p>	<p>น้ำจากสรงโอบในด้านไฟลออกตาม ปากท่ออุปสัตว์ ทำประทักษิณรอบ สรงโอบในด้าน ๓ รอบ ก่อนแยกไฟล ไปตามทิศต่างๆ</p> <p>๒. ဂัดกาลสรง</p> <p>๓. กัณมุณฑลสรง</p> <p>๔. ฤๅษีกาลสรง</p> <p>๕. มัณฑากินีสรง</p> <p>๖. ศีหปปາตสรง</p> <p>๗. อัพหันต์สรง มี ป่านัว ป่าเบญจ- พรรณ ป่านานาพรรณ มีขา ๗ เทือกล้อมเป็นชั้นๆ มีรูปสัณฐาน เป็นวงกลมดุจขอบปากแห่งนาตร มีขาสุวรรณปั๊ส เขามณปั๊ส เขารุษริยปั๊ส เขารัตนปั๊ส เขารุกปั๊ส เขามหาภพ และเขารุพกพ เป็นที่พำนักแห่งพญา อัพหันต์และบริวาร ๘๐๐ พำนักอยู่ ถ้ำทองในเขาสุวรรณบรรพต</p>

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
<p>ประทับแห่งท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ ปลายเสาด้านทิศตะวันตกเฉียงนาฬาพ พระจันทร์</p> <p>เสาลำดับที่ ๕ เสาดันที่ ๓ ขามือ พระประชาน เป็นภาพต่อเนื่องมาจากเสาอันดับที่ ๔ โดยเฉียงมหារะที่ตั้งล้อมรอบอยู่ในคาดที่เหลืออีก ๔ ระยะในบริเวณใกล้ขอบอกของป้าพิมพานต์ ภาพอันเป็นส่วนละเอียดจะเขียนเช่นเดียวกับเสาอันดับที่ ๔ โดยเฉียง ฤๅษี นักสิทธิวิทยาธรรม และเหล่าสัตว์ห้งหลายสอดแทรกชาดก และธรรมนิทาน เลือกพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสัตว์ต่างๆ เสาลำดับที่ ๕ นี้เริ่มต้นบนผังหน้าเสาทิศตะวันตก เวียนขวาเป็นทักษิณาวรรต (ตะวันตก - เหนือ - ตะวันออก - ใต้)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผังเชิงเส้าและผังกลางเส้า โดยเฉพาะด้านทิศตะวันตกเฉียงมัณฑากิโนสระเต็มไปด้วยป่าบัวและริมน้ำบนสระมีไม้รังใหญ่ และไม้รังบริวารทิศเหนือเฉียงกุณาระสระ สระที่เป็นที่ส่องเพฟของนกกาเหว่า ครัวเมืองพระโพธิสัตว์เจ้าของเราเสวยพระชาติเป็นนกกาเหว่าก็ส่องเพฟที่กุณาระนี้ ทิศตะวันออกเฉียง南 สระที่รัญบรรพต และทิศใต้เฉียงสีหป่าตสระ มหาสระทั้ง ๔ เฉียงภาพต่อเนื่องมาจากเสาลำดับที่ ๔ ตั้งอยู่โดยรอบนอกล้อมรอบอยู่ในคาดที่เป็นศูนย์กลางของป่า นอกจากนั้น จะเฉียงนาฬาพฤๅษี นักสิทธิวิทยาธรรมเหล่าสรพสัตว์ยังสอดแทรกชาดก และธรรมนิทานไว้ตามป่า เข้า ถ้าครอบมหาสาระเหล่านี้ด้วยผังยอดเส้า เฉียงวินามเทพที่ประทับเหนือยอดเสาสัตบธิรัณย์ 	<ul style="list-style-type: none"> • ขอบอกของป้าพิมพานต์ คือสระอันฯ ที่รายล้อมรอบอยู่ในคาด เป็นมหาสระที่มีได้ตั้งอยู่ศูนย์กลางป้าพิมพานต์ (ข้อมูลต่อจากเสาลำดับที่ ๔) <ul style="list-style-type: none"> - กุณาระสระ เต็มไปด้วยป่าบุษราดี กลินหอมมะริน ประเทศาณกุณาระ เป็นที่อยู่พำนักระแห่ฤๅษี นักสิทธิวิทยาธรรม เป็นที่สัญจรแห่งช้าง ๑๐ ตระกูล - หิรัญบรรพตสระ มีที่มาจากการเกี่ยรติ เป็นที่อยู่ของทบุญาน พาลี และสุคิริพ เป็นภาพเฉียงเพิ่มขึ้น นอกจากมหาสระทั้ง ๔ - สีหป่าตสระ - มัณฑากิโนสระ เต็มไปด้วยป่าบัวและป่าเบญจพรรณ นานาพรรณ ทิศตะวันตกของมัณฑากิโนสระ มีไม้รังชือสุทัสนะสูง ๑ โยชน์ มีไม้รังเมินบริวารซ้อนเป็นชั้นๆ ๗ ชั้น ความสูงลดหลั่นกันจาก ๑๓ วาลงมาถึง ๗ วา

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไดรฟ์
<p>เข้าไปทางหน้าอก และที่ล้อมเข้า ยุคนคร และเข้าพระสุเมรุ ยอดเข้า หนีเสาลำดับที่ ๔ โดยยอดเสา ลำดับที่ ๕ จะเรียนร่วมกับด้วยมา คือ</p> <p>ยอดเสาด้านทิศตะวันตก เรียนเข้า อสินธ์</p> <p>ยอดเสาด้านทิศเหนือ เรียนเข้า กรวิก</p> <p>ยอดเสาด้านทิศตะวันออก เรียนเข้า สุทัศน์</p> <p>ยอดเสาด้านทิศใต้ เรียนเข้าแม่นธ์</p> <p>เสาลำดับที่ ๖ เสาต้นที่ ๓ ข้ายมือ</p> <p>พระประชาน เป็นภาพต่อเนื่องมาจากเสาอันดับที่ ๔ และเสาอันดับที่ ๕ โดยเรียน ภาพเข้าทั้ง ๒ ที่ตั้งล้อมรอบ สระในคาดทุกเขามีภายในอัน คงค้อนมีรูปสัณฐานดังป่ากษา ตั้ง ในบริเวณศูนย์กลางป้าหิมพานต์ ภาพในส่วนล่างเรียกจะเรียนเข่น เดียว กับเสาอันดับที่ ๔ และ ๕ คือ มีภาพเหล่าสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์ และอมนุษย์ที่อาศัยป้าหิมพานต์ ภาพขาดและธรรมนิทาน เสา ลำดับที่ ๖ นี้เริ่มต้นบนผนังหน้าเสา ทิศตะวันออกเรียนขวาเป็นทิศตะวัน ออก (ตะวันออก - ใต้ - ตะวันตก - เหนือ)</p> <p>- ผนังเริงเสาและผนังกลางเสา โดย เริ่มต้นที่ผนังด้านตะวันออก เรียน เข้าสุทัศน์ เรียนที่เต็มไปด้วย ทอง... ทิศใต้เรียนเข้า ๒ เนื่อง เข้าจิตรภูมิ เรียนที่เต็มไปด้วยแก้ว สรพสิ่ง และเขากาฬภูมิ เรียนที่เต็ม ไปด้วยนิลเรียว ทิศตะวันตกเรียน เข้าคันธมารอน์ภูมิเต็มไปด้วยแก้ว สรพสิ่ง และทิศเหนือเรียนเข้า</p>	<ul style="list-style-type: none"> ขอบนอกสระในคาด สระในคาด มหาสระที่เป็นศูนย์กลาง ป้าหิมพานต์ แนวล้อมด้วยภูเขาทั้ง ๒ ที่จัดเป็นยอดเข้าหิมพานต์ ทุกเขามี ภายในอันคงค้อนมีรูปสัณฐานเป็น หัวกงเงี้ยวปักสระในคาดไว - เข้าสุทัศน์สุนภูมิ เต็มไปด้วยทองทั้ง แท่ง - เข้าจิตรภูมิ เต็มไปด้วยแก้วสรพสิ่ง - เขากาฬภูมิ เต็มไปด้วยนิลเรียว เหมือนดอกอัญชัน - เขาคันธมารอน์ภูมิ เต็มไปด้วยแก้ว ลาย และว่านยาคันธชาติทั้งหลาย ๑๐ ประการ ราบทอม แก่นห้อม กระพีห้อม เฟลือกห้อม สะเกิดห้อม ยางห้อม ใบห้อม ดอกห้อม ผลห้อม และสรพห้อม มีเงื่อมเขายันหนึ่งชื่อ นันทบุล เป็นที่อยู่ปัจเจกพุทธเจ้า มี ถ้ำ ๓ ถ้ำ คือ สุวรรณคุหาถ้ำทอง มนคุหาถ้ำแก้ว ราชคุหาถ้ำเงิน - ไกลาสภูมิ เต็มไปด้วยเงิน

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
<p>ไกร拉斯กุญแจเปิดด้วยเงิน เขาวัง และ มีรูปสันธุรานอันคดค้อมตั้งล้อม อยู่ในตาตสระ (gapasrasa) ในตาตออยู่ บนเสาอันดับที่ ๔ (ด้านทิศเหนือ) มหาสระที่เป็นศูนย์กลางของป่า ทิมพานต์ การเขียนภาพขาวัง และ กีวีญานขาวาเป็นทักษิณาวารด เช่นเดียวกัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผนังยอดเสา เจียนวิมานเทพที่ ประทับเหนือยอดเสาสีบวรีภัณฑ์ เขาวูปวงแหวนอีก ๔ เสาที่ล้อมเสา ยุคหนึ่ง และเสาพระสูเมรุที่ยอดเสา เหนือเสาอันดับที่ ๔ โดยยอดเสา ลำดับที่ ๖ จะเจียนวงนอกถัดต่อมา จากเสาอันดับที่ ๔ คล้ายกับเสา อันดับที่ ๕ คือ ยอดเสาด้านทิศตะวันออก เจียนเสา อสินคร ยอดเสาด้านทิศใต้ เจียนเสากริว ยอดเสาด้านทิศตะวันตก เจียนเสา สุทัศน์ ยอดเสาด้านทิศเหนือ เจียนเสา เมมินคร เสาลำดับที่ ๗ เสาต้นที่ ๔ ชื่อเมือง พระปะจะาน เจียนภาพนมพุทธวีปส่วนป่าหิมพานต์ และแสดงภาพพระภูมิที่อยู่ในที่ต่าง บนชั้นพุทธวีปและในป่าหิมพานต์ เสาลำดับที่ ๗ นี้เริ่มต้นบนแผ่นหน้า เสาทิศตะวันตกเวียนขาวาเป็น ทักษิณาวารด (ตะวันตก - เหนือ - ตะวันออก - ใต้) - ผนังเชิงเส้าและผนังกลางเส้า ภาพ เริ่มต้นที่ผนังทิศตะวันตก เป็นชั้นพุ ทธวีปส่วนป่าหิมพานต์ในโยนนคทรที่ เป็นองค์ที่บุฟุ่งเบรตประเทศาต่างๆ กระจัดกระจาดอยู่... ทุกหน้าเสา - ผนังยอดเสา เจียนวิมานเทพที่ 	<p>• ประตูภูมิ ประตูภูมิແດນของสัตว์ทิวกรະหายไร้สูน แม่ทุกวันน้อยกว่าวนราก แต่ยังห่างไกล จากความสุขเป็นอันมาก ด้านหนึ่งของ ป่าหิมพานต์มีดงทิบมีรากาเปรตนามว่า นพทิกริคกรองความเป็นพญา เป็นใหญ่ ในฝูงเบรตทั้งปวงในโยนนคทรเมือง ๑๒ ประตูภูมิ</p> <ul style="list-style-type: none"> - วันตระเบรต ประตูกินเนของฤกคาย กลัว - ฤกป่าขะทะเบรต ประตูกินชากรพ - ฤกขาทะเบรต ประตูกินคุด - อัคคิชาลមุขเบรต ประตูมีเปลวไฟใน ป่า - สุจิมุขเบรต ประตูมีปากเท่ากูเต็ม

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไดรฟ์
<p>ประทับเหนือยอดเขาสัตบวิภันฑ์ เขากูปวงแหวน และเขาบนอก คือ เขาวินหก และเข้าอัศกัน ที่ล้อม เขานมินธ์ เขารุทัศน์ เขารวิก เขารอสินธ์ เขายุคันธ์ และเข้า พระสุเมธ และเขียนยอดเขากำแพง จักรวาล ขอนนอกสุดของจักรวาล ยอดเสาอันดับ ๗ จะเขียนยอดเข้า ถัดต่อมาจากยอดเสาอันดับที่ ๕ หรือยอดเสาอันดับที่ ๖ คือ ยอดเสาด้านทิศเหนือ เขียนเข้า วินหก ยอดเสาด้านทิศเหนือ เขียนเข้า อัศกัน ยอดเสาด้านทิศตะวันออกและด้าน ทิศใต้ เขียนยอดเข้าจักรวาล เสาลำดับที่ ๘ เสาต้นที่ ๔ ชัยมี พระประชาน หน้าเสาด้านทิศเหนือและทิศตะวัน- ออกเขียนภาพพญพุทธวิป ส่วนป่า ทิมพานต์ และแสดงภาพเปรตภูมิ ในที่ต่างๆ บนชนพุทธวิปและป่า ทิมพานต์ ส่วนหน้าเสาด้านทิศ ตะวันตกและทิศใต้เหมือนขอบมุน เสาหลังด้านหลังพระวิหารเขียนภาพ นรากูมิขุมต่งๆ เสาลำดับที่ ๘ นี้ เริ่มนับนับหน้าเสาด้านทิศเหนือ เรียนขวาเป็นทักษิณาราช (เหนือ - ตะวันออก - ใต้ - ตะวันตก) ผนังเชิงเส้าและผนังกลางเส้า ภาพ เริ่มต้นที่ผนังหน้าเสาทิศเหนือและ ต่อเนื่องมาทิศตะวันออกเขียนชนพุ ทวีปส่วนป่าทิมพานต์แสดงคงทึบใน โಯนนคร อันเป็นที่อยู่ของเปรต ๑๒ ตระกูล มีผู้เปรตประเทตต่างๆ กระจายอยู่ทั้ง ๒ หน้าเส้า ส่วนผนัง ด้านทิศใต้และทิศตะวันตกเขียน ภาพนรากูมิແคนของสัตว์ที่มีความ เร่าร้อนทุกข์ทรมานແสนสาหัส ที่อยู่</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ต้นห้าชีวะเปรต เปรตถูกความ อยากรบียืน - สุนิชนาปิตะเปรต เปรตถูกแมดแพ - สัตตังค์เปรต เปรตบนหอห้าห้อง - ปัพพัตังค์เปรต เปรตมีรูปร่างเป็น ภูษา - อัษจรังค์เปรต เปรตเหมือนงูเหลือม - เวโนกาเปรต เปรตมีวินาม - มหาทิชาเปรต เปรตมีฤทธิ์ ยังมีเปรตเศษนาป ทำขัวอกนรากจน หมดกรรณ เศษนาปกรรณมีอยู่ตกลง เป็นเปรต เท่น เปรตซึ้นเนื้อ เปรต อัณฑการ (อัณฑะใหญ่เท่าหม้อ) เปรต บรรพชิต เป็นต้น <p>• นรกภูมิ</p> <p>ແคนของสัตว์ที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน เร่าร้อนແสนสาหัสลึกลงไปได้ขั้นพุทวีป ๑๐.๐๐๐ โยชน์ มีมหานครที่ชื่อยมราช ผู้พิจารณาบุญญาป ต่ำลงไปอีก ๑๐.๐๐๐ โยชน์ จะมีมหานรกชั้นลึกลง ไปเป็นขุนๆ ๘ ชั้น ๘ ขุน นรกใน จักรวาลทั้งหมดมีอยู่ ๔๔๗ ขุน นานรา ๘ ขุน อสุทวนรา ๑๒๔ ขุน ยมโลกิกิรนรก ๓๒๐ ขุน โลกันตนรา ๑ ขุน นานรา เป็นนานราใหญ่ ๘ ขุนได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - สัญชีวนหานรก นรกไม่มีวันตาย - กាលสุตมหานรก นรกที่ลงให้ด้วย เส้นด้ายคำ - สังฆภูมหานรก นรกนดชัยร่างกาย - ใจรุ่มหานรก นรกที่เต็มไปด้วย เสียงร้องครวญคราง - มหาใจรุ่มหานรก นรกที่เต็มไปด้วย เสียงร้องครวญครางมากมาย - ตาปนมหานรก นรกที่ทำให้สัตว์ เร่าร้อน

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไทรภูมิ
<p>ของราภูมิคือลีกลงไปใต้ชั้นพุทวีป ได้ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ นราภูมิ คือ ภูมิต้าสุดของจักรวาล</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผนังยอดเสา เรียนวิมานเทพที่ ประทับอยู่เหนือยอดเสาสัตบาริภันฑ์ เข้าอุปวงศ์หวาน ๒ เสารอบนอก คือเขาวินนาก และเข้าอัศกัน ที่ล้อมเขามินธ์ เสาสุทัค ฯ กรวิก เขารอสินธ์ เสาอุคันธ์ และ เสาพระสุเมรุ และเรียนยอดเสา จักรวาลขอบนอกสุดของจักรวาล ยอดเสาอันดับ ๔ จะเรียนยอดเสา ถัดต่อมาจากการยอดเสาอันดับที่ ๕ หรือยอดเสาอันดับที่ ๖ คือ ยอดเสาด้านทิศเหนือ เรียนเข้า วินนาก ยอดเสาด้านทิศตะวันออก เรียนเข้า อัศกัน ยอดเสาด้านทิศใต้และทิศตะวันตก เรียนยอดเสาจักรวาล 	<ul style="list-style-type: none"> - มหาตับปนมหารา ก นราที่ทำให้ สัตว์เร่าร้อนมากมาย - อเวจีมหารา ก นราประศาจากลีน หรือช่องว่าง อุสุทันรา ก นราบ่าว ของมหาราทุกชุม ชุมละ ๔ ทิศ ทิศละ ๔ ชุม ซึ่ง ลักษณะการลงไทยทุกทิศทุกมหารา เหมือนกัน ต่างกันแต่ความหนักเบา ของมหารา - คุณรา ก นราเน่าเหม็นหรือรา หมู่หนอง - ฤกุพะนรา ก นราเดี้ยวเร่าร้อน - อสิปิตตะละนรา ก นราในไม้เป็น หอกดาบ - เวตรณีรา ก นราเครื่อหาย ลมโลกิกนรา ก นราเล็กของมหาราทุก ชุมชุมละ ๔ ทิศ ทิศละ ๑๐ ชุม ทุกทิศ ทุกมหาราซึ่งและการลงไทยเหมือนกัน ต่างกันแต่ความหนักเบาของมหารา - โลหุภูมภินรา ก นราหน้อเด็ก - สิมพลีนรา ก นราป่าจี้ - อสินาจะนรา ก นราเล็บหอกดาบ - ต้มโพหะนรา ก นราหัวทองแดง - อโยคุพะนรา ก นราหัวเหล็กแดง - ปีสสกปัพพนรา ก นราภูเขาเหล็ก - ภูสมทินรา ก นราแม่น้ำแกลบ - สีตวนรา ก นราแม่น้ำหนava - สุนจะนรา ก นราสุนชัย - ยันตป่าสามนรา ก นราหัวนศิลา โลกันตนรา ก เป็นราชุมพิเศษอยู่นอก จักรวาล มี ๑ ชุม • จิตราธรรมบนผนังคอสอง แผงคอสอง เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างหลังคา^๑ ตั้งอยู่เหนือแนวเสาด้านแป้นห้องช้าง ของวิหาร เป็นพื้นที่เรียนภาพ สัญลักษณ์ของสรรษ์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อ เน้นความเป็นศูนย์กลางของจักรวาล และสถาปัตยกรรมอาชาจะใช้แนวคอสองกับ
<p>๑. จิตราธรรมบนผนังคอสอง แผงคอสอง เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างหลังคา^๑ ตั้งอยู่เหนือแนวเสาด้านแป้นห้องช้าง ของวิหาร เป็นพื้นที่เรียนภาพ สัญลักษณ์ของสรรษ์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อ เน้นความเป็นศูนย์กลางของจักรวาล และสถาปัตยกรรมอาชาจะใช้แนวคอสองกับ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ความหมายถึง ดาวดึงส์เทวภูมิ สรรษ์ ชั้นที่ ๒ ที่ตั้งอยู่เหนือยอดเสาพระสุเมรุ อากาศสูญญิมาน (อากาศเทวดา) เป็น เทพวิมานที่ลอดอยอยู่ในอากาศ บนผนัง คอสอง ช้างละ ๑๔ หลัง รวม ๒๘ หลัง เป็นวิมานที่ล้อมรอบเสาพระสุเมรุ

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไดรฟ์
<p>ผนังสถาปัตย์ ๒ ด้านกำหนดที่ประดิษฐานพระศรีศาภามุนีองค์พระประธานให้อยู่ในบริเวณกลางของแนวคอกสองกับผนังสถาปัตย์อีกบูรพาหนึ่ง</p>	<p>อากาศสีเขียววิมาน ๒๔ หลังเท่ากับจำนวนพระอิตติพุทธ ๒๔ องค์ และเท่ากับจำนวนตะจีน ๒๔ องค์บนกำแพงแก้วของลานประทักษิณชั้นแรกครอบพระวิหารหลวง</p>
<p>ผนังสถาปัตย์ฝั่งตะวันออก จิตรกรรมบนคอกสองฝั่งนี้ เรียนภาษา “เทคโนโลยีดิจิทัล” ตอนพระพุทธเจ้าศาภามุนีทรงเทคโนโลยีโปรดทุกมารดาในเวชยันตร์มหาปราสาท นอกจากพระพุทธมารดาแล้วยังมีพระพรหมและทวยเทพา สองข้างมหาปราสาทมีอากาศสีเขียววิมาน (อากาศเทวดา) เรียงรายอยู่ ๒ ข้าง ข้างละ ๗ หลังรวม ๑๔ หลัง ผนังสถาปัตย์ฝั่งตะวันตก จิตรกรรมบนคอกสองฝั่งนี้เรียนภาษา “ภาษาพระเจดีย์อุพามณี” เป็นพุทธสถานสำคัญที่สุดบนดาวดึงส์เทวภูมิอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของสุทัศน์มหานคร เป็นเจดีย์แก้วอินทนินคลสีเขียว ตั้งแต่กลางองค์เจดีย์ถึงยอดทำด้วยทองคำเนื้อบริสุทธิ์บรรจุพระเกศาไม้ขื่องพระโพธิสัตว์สิทธิ์ตัดปลงเมื่อทรงผนวช และพระบรมราชดุจเชี่ยวแก้ว เมืองขวางบนเทวดาทั้งหลายพาภันน่าตกใจไม่ ถูปเทียน ของทิพยสุคนธชาติ มาถวายบุชาพระเจดีย์เสมอมาได้ขาด สองข้างพระเจดีย์มีอากาศสีเขียววิมาน เรียงรายอยู่ ๒ ข้าง ข้างละ ๗ หลัง รวม ๑๔ หลัง</p>	
<p>๔. เก่งจีน ตำแหน่งที่ตั้งเดิมตั้งอยู่ ณ กึ่งกลางวิหารหน้าพระศรีศาภามุนีรัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชนัดริให้ย้ายออกไป เพราะทรงเห็นว่าเก่งจีนมีขนาดใหญ่บดบังความงามพระศรีศาภามุนีปัจจุบันตั้งอยู่ที่ลานประทักษิณชั้นล่าง สุดหน้าพระวิหารหลวง</p>	<ul style="list-style-type: none"> • วิมานไฟชัยนต์ หรือเวชยันตร์มหาปราสาทเป็นปราสาทวิมานของพระอินทร์ที่ตั้งอยู่กลางสุทัศน์มหานคร ของสวรรค์ดาวดึงส์ สูง ๓๐๐ โยชน์ มีปราสาทวิมาน ๑๐๐ ชั้น ชั้นหนึ่งมีที่ว่างสำหรับเรือนยอด ๗๐๐ มีความงดงามสุดพระราชนิรันดร์
<p>๕. วิหารโถง บนฐานพระทักษิณชั้นที่ ๒ เป็นฐานไฟที่รองรับพระวิหาร ๔ มุน ของลานประทักษิณ มีวิหารโถง มุนละ ๑ หลัง</p>	<ul style="list-style-type: none"> • สวรรค์ชั้นที่ ๑ จตุมหาอัคคิ บนยอดเสาสัตบาริภัณฑ์เจ้าวูปวงแหวนชั้นในสุด ซึ่งเป็นที่ประทักษิณชั้นที่ ๑

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
๔.บริเวณลานประทักษิณ ชั้น ๒	<ul style="list-style-type: none"> - วิหารโถงแผนสัญลักษณ์ของวินาม ท้าวจตุโลกบาล ๔ องค์ ท้าวภูเรหหรือท้าวເວສສ්වັນເປີນໃໝ່ ໃນຫມູ່ຍັກໜ້າ ເພັນຄຣດ້ານທີ່ຕະເຫຼືອ ທ້າວວິຊຸພັກ ເປີນໃໝ່ໃນຫມູ່ກຸມກັບໜ້າ ທ້າວອທຣູ ເປີນໃໝ່ໃນຫມູ່ຄຸນຂອງຮົບ ເພັນຄຣດ້ານທີ່ຕະວັນອອກ ທ້າວວິຊຸປັກໜ້າ ເປີນໃໝ່ໃນຫມູ່ນາຄ ເພັນຄຣດ້ານທີ່ຕະວັນຕກ • สีทันดรสมุทรภายในเขาวงแหวน ສັຕິບິດັບໜ້າ ຮະຫວ່າງເຂາພະຈຸມຊຸກັນ ເຫາຍຄຸນໂຮງ
๕.จะเจ็น ตั้งอยู่เหนือกำแพงแก้ว ที่ล้อม ลานประทักษิณชั้นที่ ๑ จะเจ็นคือเจดีย์ ทรงປະສາທແບບเจ็น ก่อด้วยศิลาสูง ถะละ ๖ ชั้น ทุกชั้นเป็นจะเปรี้งทั้ง ๖ ชั้น ตั้งอยู่บนแท่น ๔ เหลี่ยมทึบใต้ แท่นทึบของจะชั้นล่างสุดเป็นฐานເທົ່າສິ່ງທີ່ จะเจ็น ตั้งอยู่ด้านທີ່ຕະເຫຼືອໄລ້ທີ່ຕະເຫຼືອໄລ້ ດ້ານละ ๔ องค์ ດ້ານທີ່ຕະວັນຕກແລະ ທີ່ຕະວັນອອກດ້ານละ ๗ องค์ ແລະ ตั้งอยู่ตามมุมอีก ๔ องค์ รวมถะ ๒๘ องค์ โดยກໍາหนດให้จะชั้นล่างเสมอ ด້າຍຽານประทักษิณชั้น ๒	<ul style="list-style-type: none"> • จะเจ็น ๖ ชั้นเป็นสัญลักษณ์ หมายถึง อากาศສັງງານ (อากาศເຫວດາ) ที่ ເສນອດ້າຍສວັບຕີເທວງກຸມື ນິມມານຣີ ເທວງກຸມື ອຸສິຕາເທວງກຸມື ຍາມາເທວງກຸມື ດາວເດີ່ງເທວງກຸມື ແລະຈາດຸມທາງຊີກາ ເທວງກຸມື ສ່ວນແທ່ນທີ່ນີ້ ๔ ເຫຼື່ຍ່າ หมายถึงນຸ່ມຍືໄລກີ່ທ່ານໜັກດ້ວຍກີເລສ - จะเจ็นจำนวน ๒๘ องค์ หมายถึง อดີຕພຣະພຸຖອເຈົ້າ ๒๘ ພຣະອົງຄ້ ເຫຼືອກັບກາພເຂົ້າຢັນປະວັດອົດພຸຖອ ๒๘ ອົງຄ້ ບນຜັນເນື້ອນມໍາຮົມພະຈິກ- ສາກຍຸນຸ່ອງຄ້ພະປະຈານອົກ ๑ ອົງຄ້ ຮົມເປັນ ๒๘ ອົງຄ້ ແລະຈຳນວນກາພ อากาศສັງງານເຫວດາ ๒๘ ມັງ ບນຜັນຄອສອງຂອງພະວິຫານຫລວງ
๖. ลานประทักษิณ ชั้น ๑	<ul style="list-style-type: none"> • สีทันดรสมุทร ກາຍໃນເຂາຮູ່ປັງແຫວນ ສັຕິບິດັບໜ້າ ຮະຫວ່າງເຫາຍຄຸນໂຮງ ເຂາຮູ່ປ ັງແຫວນທີ່ ๑ ກັບເຂາອີສິນໂຮງເຂາຮູ່ປ ັງແຫວນທີ່ ๒ ກຳແພັງແກ້ວເຕີ້ຍຂອງລານ ประทักษิณชั้น ๑ ມາຍດີ່ງ ເຂາອີສິນໂຮງ ທີ່ຮອງຮັບຈະຈືນ ๖ ชັ້ນ
๗. ลานประทักษิณชั้นล่างสุด	<ul style="list-style-type: none"> • สีทันดรสมุทรภายในເຂາຮູ່ປັງແຫວນ ສັຕິບິດັບໜ້າ ຮະຫວ່າງເຂາອີສິນໂຮງ ເຂາຮູ່ປ ັງແຫວນທີ່ ๒ ກັບເຂາກຣິກ ເຂາຮູ່ປ ັງແຫວນທີ່ ๓

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
<p>๔. พระระเบียงคด หลังคาพระระเบียงด้านนอกด้านหลังคาก ๒ ระดับ หลังคาพระระเบียงด้านในลดขึ้นหลังคาก ๓ ระดับ รวม ๕ ระดับ</p>	<ul style="list-style-type: none"> เจ้าสัตบาริวัณฑ์ ส่วนที่เหลืออีก ๒ เจ้าคือ เจากรวิก เจาธุปวงศ์หวานที่ ๓ เจาธุสสนะ เจาธุปวงศ์หวานที่ ๔ เจาเนมินธ์ เจาธุปวงศ์หวานที่ ๕ เจาวันนดา เจาธุปวงศ์หวานที่ ๖ และเจาอัศกัน เจาธุปวงศ์หวานที่ ๗ รอบนอกสุดของสัตบาริวัณฑ์
<p>- พระอันดับประดิษฐานตามระเบียงคด</p>	<ul style="list-style-type: none"> พระอัดมพุทธหรือพระป้าเจกพุทธในสากลจักรวาล
<p>๕. ศาลาเปลื้องเครื่องเป็นศาลาไทย ๔ หลัง ติดกำแพงพุทธาวาสด้านทิศเหนือ มีร่องศาลาสุขาดา ศาลาสุนันทา ศาลาสุจิรา ศาลาสุธรรมานอกจากจะแทนความหมายเชิงสัญลักษณ์ มเหสีของพระอินทร์แล้ว ศาลาเปลื้องเครื่องยังมีหน้าที่ทางรูปแบบเป็นตัวถ่ายทอดจากอาคารพระวิหารหลวง และพระระเบียงคดขนาดใหญ่ลงสู่ขนาดของตัวตนและที่ว่างของเมือง บริเวณลานหน้าวัด และช่วยทำให้เกิดจังหวะเป็นช่วงๆ แก้ปัญหาความแห้งของเส้นถนนของแนวกำแพงวัด</p>	<ul style="list-style-type: none"> พระมหาเสี้หั้ง ๔ ของพระอินทร์ นางสุชาดา นางสุนันทา นางสุจิรา และนางสุธรรมาน
<p>๖. ลานวัด ระหว่างพระระเบียงกับกำแพงเขตพุทธาวาสของวัด</p>	<ul style="list-style-type: none"> โคมมหาสมุทร ส่วนที่อยู่นอกเจ้าสัตบาริวัณฑ์ คือเจ้าอัศกัน กับเจ้ากำแพงจักรวาล กำแพงกั้นเขตพุทธาวาสจึงสื่อความหมายถึงเจ้าจักรวาล
<p>๗. พระอุโบสถ หันหน้าทางทิศตะวันออก และอยู่ทางทิศใต้ ของเขตพุทธาวาส แกนใบสดที่เป็นแกนรองตั้งจากกันแกนของพระวิหารหลวงซึ่งเป็นแกนประจำของเขตพุทธาวาส การวางผังลักษณะที่ทำให้พระวิหารหลวงที่เป็นอาคารเอกเกิดสมดุลลง่าและสงบนิ่งยิ่งขึ้น ศิลปกรรมในพระอุโบสถ แสดงความหมายแห่งชุมพุทธวีป เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> พระอุโบสถวัดสุทัศน์ เป็นอาคารทรงไทยก่ออิฐถือปูน หลังคามีชั้นหันหน้าไปทางทิศตะวันออก หน้าบันด้านนี้เป็นงานจำหลักไม้รูป 	<ul style="list-style-type: none"> เป็นสัญลักษณ์ของชุมพุทธวีป ที่อยู่ทางทิศใต้ของจักรวาลในไตรภูมิ เพราะตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระวิหารหลวงนอกพระระเบียง เหมือนชุมพุทธวีปตั้งอยู่นอกรวงล้อมสัตบาริวัณฑ์ เจาธุปวงศ์หวานทั้ง ๗ ที่ล้อมเจ้าพระสุเมรุ ระบบสุริยจักรวาล ลักษณะการเดินรอบเจ้าพระสุเมรุรุ่งโคจรของพระอาทิตย์ และพระจันทร์ เวียนขวาเป็นทักษิณาวรรث การเดินทางเวียนขวาในตัวແນ่

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
<p>พระอาทิตย์ ทรงราชรถเที่ยมด้วยราษีท หันหน้ารถสู่ทางทิศใต้ ล้อมด้วยลายใบเกตุ ส่วนหน้าบันด้านหลังพระอุบลสถาปัตยกรรมทิศตะวันตก จำหลักเป็นรูปพระจันทร์ ทรงราชรถเที่ยมด้วยม้าหันหน้ารถสู่ทางทิศเหนือ ล้อมด้วยลายใบเกตุ</p> <ul style="list-style-type: none"> • พระพุทธปวินาประ蟾ในพระอุบลสถาปัตย์ คือ พระพุทธตรีโลกเชษฐ์ ปางมารวิชัยในตำแหน่งม้าเมิน ประเทศ ณ ศูนย์กลางแห่งชนพุทธวิป บริเวณ ณ ศีรษะปฐพี ที่เกิดของต้นศรีมหาโพธิ์ และรัตนบลลังก์ - ด้านหน้าพระตรีโลกเชษฐ์ มีพระพุทธชูปองค์เล็กองค์หนึ่ง แวดล้อมด้วยรูปปั้นพระอสีติมหาสาก ๙๐ องค์ นั่งฟังธรรมเทศนา - จิตรกรรมฝาผนังตอนบน เนื้อประดิษฐ์หน้าต่างเขียนภาพพุทธประวัติ ตลอดผนังที่มีความยาวมากที่สุด ในประเทศไทย ผนังเหนือประดิษฐ์หน้าต่างเขียนภาพมารพญ ส่วนผนังระหว่างช่องหน้าต่าง เขียนประวัติพระปัจเจกพุทธเจ้า ๒๙ พระองค์ เป็นพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ 	<p>และทิศทางเด่นนี้ คือพระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกและตกทางทิศตะวันตก ในไตรภูมิระบุว่าจะมีแต่ชนพุทธวิปเท่านั้นที่เห็นพระอาทิตย์และพระจันทร์ในลักษณะเด่นนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> • ตำแหน่งที่ทรงประทับตรัสรู้ อยู่ในตำแหน่งม้าเมินประเทศ ณ ศูนย์กลางแห่งชนพุทธวิป ณ บริเวณศีรษะปฐพี แผ่นดินที่เกิดของต้นพระมหาโพธิ์ เป็นแผ่นดินที่เกิดเป็นปฐุนและถูกทำลายเป็นแผ่นดินสุดท้าย เมื่อโลกถูกทำลายในแต่ละกัลป์... สัมพันธ์กับภาพพระอาทิตย์กำลังขึ้นโผล่จากเหลี่ยมเขาพระสุเมรุที่หน้าบันด้านทิศตะวันออก และภาพพระจันทร์กำลังตกเริ่มลับเหลี่ยมเขาพระสุเมรุที่หน้าบันด้านหลังทิศตะวันตก ช่วงเวลาที่เป็นเวลาสำคัญพิเศษอยู่ในช่วงกึ่งกลางระหว่างกลางวันและกลางคืนเป็นเวลาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ในชนพุทธวิป เนื่นในปฐุนสมโพธิกถาที่ว่า “ขณะนั้นพอยเป็นเวลาข้ามพารุณสมัย ไปแสงทองส่องอร่ามฟ้า สมเด็จพระมหาสัตว์ก์ ตรัสรู้ชั่งพระสัพญญาณญาณ ดับสูญสิ้นอาวกิเลส เป็นสมจเฉทประหาณ” • เป็นสถานที่แสดงธรรมในชนพุทธวิป • พระปัจเจกพุทธ มีประเพณีที่อุบัติในชนพุทธวิปเท่านั้น และการถือกำเนิด ณ โสดสมahanคร เป็นเมืองที่อยู่ในม้าเมินประเทศอันเป็นที่ตั้งแห่งพระมหาโพธิ์ที่ตรัสรู้แห่งพระพุทธองค์ และหลายเมืองโสดเป็นอัฏฐมahaสถาน สถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา ๔ แห่ง เนื่นสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐุนเมือง

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไทรภูมิ
<p>เฉพาะพระองค์เอง มีได้สั่งสอนไปรอดเวไนยสัตว์ พระป้าเจกพุทธ ส่วนใหญ่ ถือกำเนิดให้เป็นที่สุดอยู่บนช่องผนังระหว่างประตูทางเข้าแสดงจากหินพาณต์ขนาดใหญ่ มีภาพสร้างในด้านศูนย์กลางของป้าหินพาณต์ มีภาพพระป้าเจกพุทธ เมื่อครั้งรุ้งแล้ว เสด็จมาทุมนุมกัน ณ เขากันอามานน์ ในวันอุบลสต ณ เงื่องเก่านันทมูล แห่งภูเขากันอามานน์ มีคุห ๓ คุห คือ สุวรรณคุห มนคุห ราชคุห ที่เขากันอามานน์ มีต้นไม้ใหญ่ซึ่ง มีน้ำรุ่งที่ประคุ มนคุห มีพรพรรณไม้มหอม แวดล้อมด้วยเข้า ๗ ชั้น คือเขากุลกาล เขามหากาล เขากุลปีสส เขากันทะสัมภะ เขากุริยสัมภะ เขากุรุรุนปีกุะ และเขากันวันตะขอน เป็นชั้นๆ มีชั้งจัททันต์ปูนนิบติ พระป้าเจกพุทธ อุ่น นอกจากนั้น บริเวณนี้เป็นที่อยู่ของเหลวเทราชา นักสิทธิ์ วิทยาคร ยักษ์ ครุฑ นาค ราชสีห์ คชสีห์ นกภัยพิมา ช้าง ม้า และงู เป็นต้น</p> <ul style="list-style-type: none"> - บานแฟลประดับประตูเป็นภาพรวมเกียรติ - บานแฟลหน้าต่างเป็นภาพรวมกรุณ ต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ - บานประตูหน้าต่างเรียงภาพสวยงาม และเทพผู้เป็นเมฆศักดิ์ของศาสนานินดู 	<p>ป้าเลไลย์ ทรงманชั่งนาฬาคีรี ยอมก ปฏิวัติริย์ เสด็จลงจากดาวดึงส์ และปรินิพพาน</p> <ul style="list-style-type: none"> • ภาพป้าหินพาณต์ ได้รายละเอียดป้าหินพาณต์เป็นดินแดนที่สำคัญส่วนหนึ่งของขอมพุทวีปแคนมบุษย์ที่สังคัด ลงเบาจากกิเลส และมบุษย์ที่อยู่ในเพศอันบริสุทธิ์อย่างสิ้น นักบัว ฤๅษี และยังมีมบุษย์ นักสิทธิ์วิทยาคร รวมถึงสัตว์หินพาณต์ต่างๆ มียอดเขากันหลาย ๔๕,๐๐๐ ยอด มีมหาสระ ๗ สรวงวิตรลงด้าน โดยมีสร้างในด้านเป็นศูนย์กลาง
<p>๑. สัตตมหาราถาน จำลองสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ๗ แห่งด้านทิศตะวันออกของพระวิหาร เป็นสถานที่สำคัญในพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรุ้งแล้วได้เสวยวิมุตติสุข ๗ แห่งคือ ๑. ศรีมหาโพธิรัตนบลลังก์ ประทับได้โพธิบลลังก์ ๒. อนิมิสเจดีย์ ยืนลิ่มเนตรพิจารณาพระศรีมหาโพธิ์</p>	<ul style="list-style-type: none"> • เป็นการเฉลิมพระเกียรติพระมหาภักติริย์ ราชวงศ์จักรี • บริเวณ ศรีมหาปฐพี บริเวณด้านพระมหาโพธิ์ ในมีชนิมปะเทศา ศูนย์กลางของขอมพุทวีป เป็นสถานที่ดินแดนที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในขอมพุทวีป จัดเป็นสถานที่อันประเสริฐ อุบัติขึ้นเป็นที่แรกเมื่อโลกอุบัติและเป็นสถานที่สุดท้ายเมื่อปฐพีพินาศประลัยด้วยประการ ๓ คือ ไฟ น้ำ ลม ในแต่ละกัยบีแวดล้อมด้วยสัตตมหาราถาน อัญมณหาราถาน และโลฟสมahanคร

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม	สัญลักษณ์จากไตรภูมิ
<p>๓. รัตนจักรมหาเจดีย์ จักรมหาทวีป อนุเมสเจดีย์กับอัขปานนิโคธ</p> <p>๔. รัตนชรเจดีย์ ประทับนั่งเรือนแก้ว ทรงพระนิสัชนาการพิจารณา อภิธรรมปีฎก</p> <p>๕. อัขปานนิโคธ (ต้นไทร) ๓ ชิชา นาย้วยวน</p> <p>๖. มุจลินท (ต้นจิก) ผนงตกตลอด สีปดาห์ พะยานาคมุจลินท ขดปีกคลุมพระวราภัย</p> <p>๗. ราชายัตนะ เป็นชื่อต้นเกด พ่อค้า ชื่อปุสตะและภัสสิกะถวายข้าว สุดก้อนสุดผง ท้าวจตุโลกบาลนำ นาตรศิลาเขียนมาถวายพระพุทธ องค์ รัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕ ให้ สถานที่สัตตมมหาสถานนี้ สำหรับ เวียนเทียนวันวิสาขบูชา มีการตกแต่ง ด้วยต้นไม้ เช่น อ พระพุทธรูป ประจำทีป และองทิวต่างๆ ต่อมา เมื่อมีการตัดถอนอุณາກรณ ทำให้ กำแพงพุทธาวาสด้านนี้มาซิดกับ สัตตมมหาสถานมาก พิธีเวียนเทียน เลยต้องย้ายไปจัดในพระวิหาร</p>	<ul style="list-style-type: none"> • หิมพานต์ที่อยู่แห่งนักพรตฤๅษี
<p>๑๓. ศาลาดินหรือศาลาราย ด้านทิศตะวัน ออก ๔ หลัง ภายในมีศิลปะดำเนลัก ภาพถูกดัดแปลง ในท่าต่างๆ ติดอยู่ ตามผนัง</p> <p>๑๔. ศาลายารายด้านทิศใต้ ภายในมีแผ่น ศิลปะดำเนลักภาพหาดต่างๆ สุภาษิต อธิบายขาดกันนั่นๆ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ชุมพุทธวีป ทวีปที่เกิดขึ้นต่างๆ

กล่าวโดยสรุป ช่างหลวงในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สร้างอาคารพุทธสถานในวัดสุทัศนเทพารามประเทศาจุโบสถและพระวิหารหลวง โดยมีพระระเบียงคดล้อมรอบพระวิหารหลวง อาคารประโคนหลัง การเขียนภาพจิตกรรมบนแผ่นผังพระวิหารหลวง และบนแผ่นโดยรอบเสาเหลี่ยม ๕ ตัน และบนแผ่นผังคอสของพระวิหารหลวง รวมถึงภาพจิตกรรมภายในโบสถ์ทั้งส่วนแผ่นใหญ่เหนือหน้าต่างประตู และบนแผ่นรองระหว่างช่องหน้าต่างประตูให้สอดคล้องกับสัญลักษณ์อื่นเป็นต้นว่า ตะจีน ศากยานุม ลานประทักษิณ ศากยาก ลายสักไม้ ลงรักปิดทองร่องกระจกบนหน้าบันพระวิหารหลวงรูปพระอินทร์ทรงข้างเอราวัณประกอบลายกาน ก และบนหน้าบันพระอุโบสถรูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ รวมถึงการสร้างสัตਮหาสตานริมกำแพงฝั่งตะวันออก ล้วนเพื่อการสมดexeพุทธศาสนาสวัสดสุทัศนเทพารามให้เป็นการจำลองรูปทางสัญลักษณ์ของจักรวาลดามความเชื่อเรื่องไตรภูมิอย่างสมบูรณ์

เขตพุทธศาสนาของวัดสุทัศนเทพาราม ทำหน้าที่ทางสัญลักษณ์อยู่ ๓ อย่าง อย่างที่ ๑ เป็นการจำลองโครงสร้างทางด้านกายภาพที่ถูกระบุไว้ในไตรภูมิ เป็นกายภาพทางโลกธาตุของจักรวาล

- พระวิหารหลวง ถูกกำหนดให้หมายถึงดาวดึงส์เทวโลกบนยอดเขาพระสูเมรุศูนย์กลางแห่งจักรวาล
- วิหารมุน ถูกกำหนดให้หมายถึงจัตุมหาราชิกาบนยอดเขาสูคุนหรือ เนาคูปang แห่งหนึ่งในสุดของสัตบวิภัณฑ์ที่โอบล้อมเขาพระสูเมรุ
- ลานประทักษิณทุกชั้น ถูกกำหนดให้หมายถึงสีทันดรสมุทร ห่วงเขา สัตบวิภัณฑ์
- พระระเบียงคด ถูกกำหนดให้หมายถึงสัตบวิภัณฑ์ที่ล้อมรอบเขาพระสูเมรุ
- พระอุโบสถ ถูกกำหนดให้เป็นชนพุทธที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระวิหารหลวง

ศิลปกรรมหลักของเขตพุทธศาสนาสวัสดสุทัศนเทพารามเหล่านี้ สามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ในการเป็นศาสนสถานศูนย์กลางมหานครตามคติการสร้างเมือง ให้เป็นรูปจำลองจักรวาล

อย่างที่ ๒ คือการแสดงแนวคิดทางพระพุทธศาสนาบางประการโดยผ่าน สัญลักษณ์ทางจักรวาลวิทยา โดยมีเจตนาแสดงความยิ่งใหญ่ของพุทธภาวะให้ ประจักษ์ ด้วยการประดิษฐานพระศรีศาภายุนนี เป็นพระพุทธรูปประจำภายนอกใน พระวิหารหลวงไว้ที่ศูนย์กลางจักรวาล และเป็นศูนย์กลางสัมมัมพลอีกประการหนึ่ง ส่วนพระอุโบสถแสดงความสำคัญของชนพุทธวีป และความสำคัญของมัชณิมประเทศ และแสดงความสำคัญของรัตนบัลลังก์และต้นพระมหาโพธิ์ที่เป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตำแหน่งที่ประดิษฐานพระพุทธตรีโลกเชรุ พระประธานใน พระอุโบสถถูกกำหนดให้หมายถึงสถาณที่ตรัสรู้ในมัชณิมประเทศ ภาพจิตกรรมแผ่นผัง เรื่องพุทธประวัติ และประวัติพระบ้ำเจกพุทธที่ล้วนเกิดขึ้นในชนพุทธบกีเป็นสัญลักษณ์ ของการตรัสรู้ รวมถึงรูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ ที่หน้าบันของพระอุโบสถที่แสดง ช่วงเวลาของพระอาทิตย์ที่เรียนขาวเป็นทักษิณาราตรีกำลังไฟลัพันเหลี่ยมเข้าพระสูเมรุ และพระจันทร์กำลังจะลับเหลี่ยมเข้าพระสูเมรุที่น้ำหน้าบันของพระอุโบสถที่แสดงช่วงเวลาแห่งการตรัสรู้

๑. วัดสุทัศนเทพวราราม มองมุมสูง แสดงการกำหนดการวางแผนสถาปัตยกรรม และส่วนประกอบอื่นๆ ของเขตพุทธาวาสของวัด

๒. พระวิหารหลวง ศาลาમุน ฐานประทักษิณขึ้นต่างๆ ตะจีน และพระระเบียงคด มองจากมุมสูง
มีพระวิหารหลวงเป็นประธาน และเป็นศูนย์กลางจักรวาล

๓. พระวิหารหลวงกับความหมายถึงสรรค์ขั้นที่ ๒ ดาวดีส์เทวภูมิบุญยอดเข้าพระสุเมรุ วิหารมุ่งบนฐานประทักษิณขั้นที่ ๒ กับความหมายถึง สรรค์ขั้นที่ ๑ จิตตุมหาราชิกาบันยอดเขายุคันธร ตะจีน ๖ ขั้น บนกำแพงแก้วฐานประทักษิณขั้นที่ ๑ กับความหมายถึง อากาลภูริ-วิมานที่เสมอเดียวเทวภูมิ ๖ ขั้น

๔. วัดสุทัศนเทพวราราม ทัศนียภาพด้านหน้า พระวิหารหลวง

๕. พระระเบียงคดด้านใน หลังคาลด ๓ ขั้น แทน ความหมายถึงสัตบวิภัณฑ์โอบล้อมพระวิหารหลวง ที่แทนความหมายเข้าพระสุเมรุ

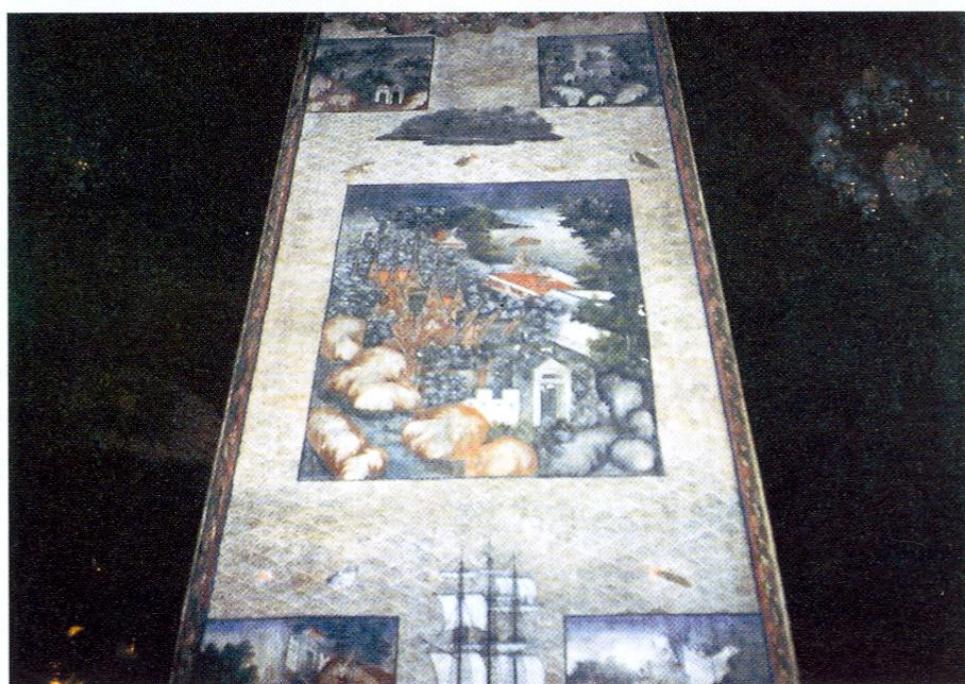
๖. พระศรีศากยมุนี พระประธานพระวิหารหลวง และจิตกรรวมฝ่าผนังด้านทิศใต้หลังพระประธานเจียนเรืองอดีตพุทธเจ้า พระองค์ที่ ๑๕ ถึง ๒๐ ๑๕ พระพุทธสาชาตะ ๑๖ พระพุทธบียะทัสสี ๑๗ พระพุทธอัตตทัสสี ๑๘ พระพุทธธัมมทัสสี ๑๙ พระพุทธชลีทัตตะ ๒๐ พระพุทธติสสะ แสดงถึงประวัติของพระอดีตพุทธแต่ละองค์ และพุทธภพยากรณ์โดยอดีตพระพุทธเจ้าทุกพระองค์บนผนังนี้ว่าพระโพธิสัตว์เจ้าของเราจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าโดยมีนามว่า พระโคค�

๗. จิตกรรมผนังหน้าเส้าพระวิหารหลังเขิงเสาตันที่ ๑ ของแวาตะวันออก เหลี้ยมด้านตะวันตก
เจียนอสุรภาพ ตอนจิตราอสุรเตรียมหพ เพื่อทำสังคրามกับพระอินทร์

๙. จิตรกรรมผนังหน้าเสาพระวิหารหลวงกลาง
และปลายเสาด้านที่ ๑ ของแฉดวันออก เหลี่ยม
ด้านทิศตะวันตก กลางเสาพระอินทร์ทรงช้าง
เอราวัณรับกับจิตราสูร ปลายเสาเขียนภาพ
พระอินทร์ ประทับในเวชยันต์รวมห้าปราสาท
สุทัสนบุรี

๙. จิตรกรรมผนังหน้าเสาพระวิหารหลวงกลาง
เสาด้านที่ ๑ ของแฉดวันตก เหลี่ยมด้าน
ทิศเหนือเขียนภาพอุต្រกรุฑวีป พร้อมอนุทวีป
บริวารในปีตสาคร

๑๐. จิตรกรรมผนังหน้าเสาพระวิหารห้องกลางเสาด้านที่ ๒ ของแฉดวันออกของเหลี่ยมด้านทิศเหนือ เงียนภาพสรระอินเดียศูนย์กลางป่าหิมพานต์ มีช่องทางน้ำไหลเป็นรูปหัวราชสีห์ มีขาสีเทาๆ และช่องทางให้流เป็นรูปหัวแม่ มีม้าพลาหาและบริวารอยู่กลางสรระ มีพญาнак และเดียรหางแห่น้ำในสระ มีล้านเณรผู้บรรลุพระอรหันต์ สามารถตักน้ำจากสรระอินเดียตามมาด้วยพระสารีบุตรได้

๑๑. จิตรากรรมผนังหน้าเสาพระวิหารหลวง
มุ่มเส้าແກວตะวันตก ต้นที่ ๒, ๓ และ ๔ เหลี่ยม
ตะวันออกกับเหลี่ยมเหนือต้นที่ ๒ เขียน
ศูนย์กลางขમพหวິປົມພາສີຮະບູນທີ່ປະຕິຫຼວງ
ຂອງພຣະວັດນັບລັງກະພຣະຄຣີມຫາໄພ໌ ວຣດ້ອນ
ດ້າຍເນື່ອງໃສພສມທານຄຣ ตັນທີ ๓ ເຊີນຮອບນອກ
ສະຮອນໃນດາດທີ່ມີເຂາທັ້ງ ๕ ລ້ອມຮອບ ໄດ້ແກ່
ເຂາສຸກສສນຖານ ເຂາຈິຕຽນ ເຂາການຖານ
ເຂາດັນຄມາທານຖານ ແລະເຂາໄກຮລາສຖານ ตັນທີ ๔
ເຊີນແປຣດູນມີ

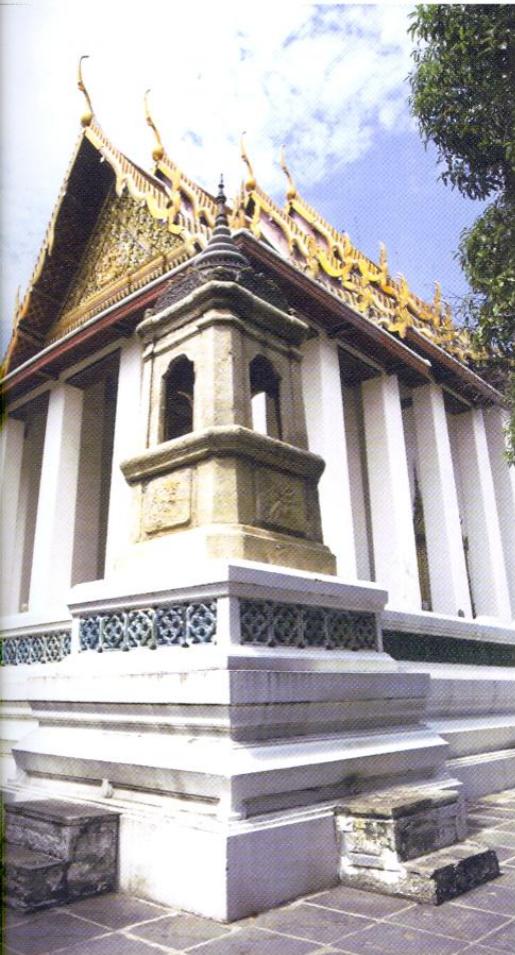
๑๒. จิตรากรรมผนังหน้าเสาพระวิหารหลวงกลาง
เส้าตັນທີ ๔ ແກວະວັນອອກ ເຫັນມັດ້ານທຶສ
ຕະວັນຕກ ເຊີນແປຣດູນມີ ເຊີນນາພັດທັນທັ້ງໝີຄະເປຣດ
ເປຣດທູ້ຄວາມອຍກເນີດເນີຍນ ເຫັນບຣາຫຼືດ
ທຍອຍດັກນ້ຳກຣອກເຂົາປາກເພື່ອຂ່າຍລົດຄວາມອຍກ
ກະຮະຫຍໍານໍາພຣະເຄຍເປັນນຸ່ມຍົມສະແລະບ່ອນ້ຳ
ແຕ່ຫວັງໄມ່ຍ່ອມໃຫ້ໂຄຣໄດ້ເຊີກິນ

๑๓. จิตกรกรรมผนังหน้าเสาระวิหารหลวงกลางเสาตันที่ ๔ สถาปัตยันต์ เจียนนาพนราภูมิ เป็นภาพ
โลกหุ่มพีนรอก นรกหน้ม้อเหล็กกระทะเหล็กต้มเดี่ยวสัตว์รอก และปีทั้สกบี้พนรอก นรกภูเขาเหล็ก^๒
ลูก หนึบกระทนสัตว์รากเหมือนที่หนึบอ้อย

๑๔. จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารหลวงด้านตะวันตก เจียนประวัติอเด็ตพุทธากุสันธ์ทรงเป็นบุตรของอัคคีพราหมณ์ในรหิต ออกบวชด้วยรถเที่ยมม้ากับบริวาร ๕ หนี่น พระโพธิสัตว์เจ้าของเราเสวยพระข้าตีเป็นพระเจ้าเข้มข้าตี ถวายไตรจีวรและisoสตัถ์ต่างๆ และได้คำทำนายจากพระอเด็ตพุทธากุสันธ์ว่าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้นในคืนมื้อก ๙๑ กัลป์

พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม

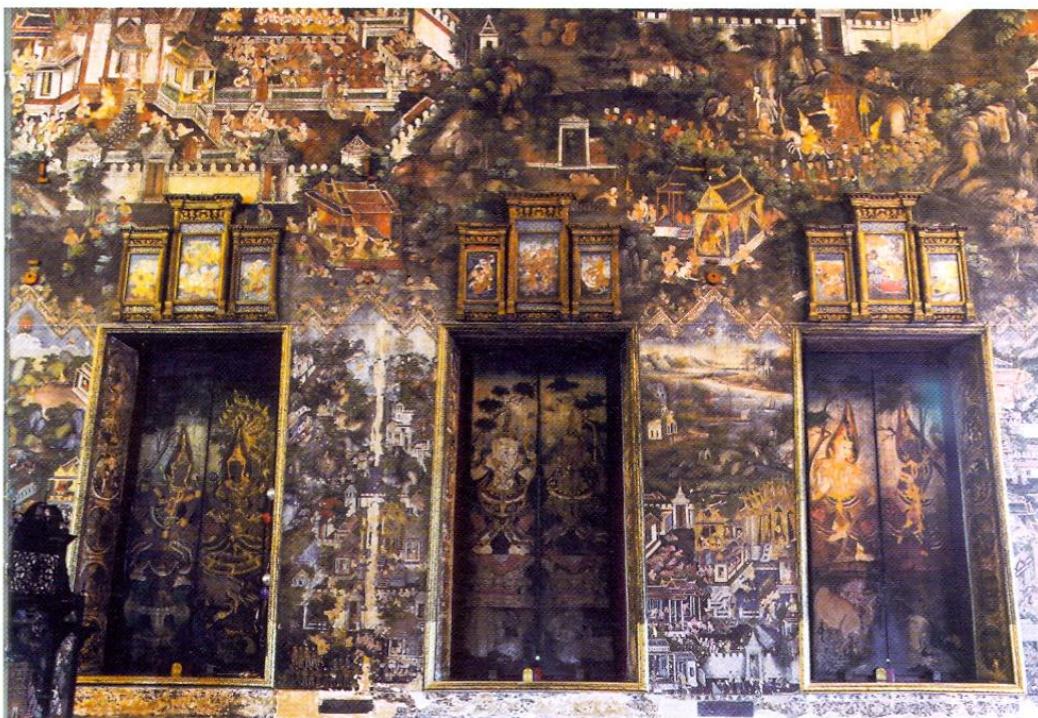
๑๖. พระพุทธดิรีโลกเบษร์ พระประธานพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวรารามกับภาพจิตกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติและประวัติพระบ้ำเจกพุทธเจ้า ตำแหน่งที่ประดิษฐานพระประธานแทนความหมายถึงสถานที่ตรัสรู้ ณ มัขมิมประเทศในชนพุทวีป

๑๗. ลายหน้าบันลักษณะลังกawiคิดทองร่องกรจากภาพพระอาทิตย์ประกอบลายเครื่องเตาหน้าบันพระอุโบสถด้านทิศตะวันออกแสดงภาพพระอาทิตย์กำลังจะขึ้นในช่วงเวลาการตรัสรู้ของพระพุทธองค์

๑๗. ภาพจิตกรรมฝาผนังพระอุโบสถ
ผนังด้านหน้าภาพพุทธประวัติ ตอน
วิวัฒนาcl พระพุทธบิดากับพระพุทธ-
มารดา และภาพวิวัฒนาcl เจ้าชาย
สิทธัตถะกับพระนางพิมพา

๑๘. ภาพจิตกรรมฝาผนังพระอุโบสถ
บนช่องระหว่างหน้าต่างเขียนภาพประวัติ
พระบ้ำเจ้าพุทธเจ้าแต่ละองค์

๒๐. ภาพจิตกรรมบนช่องผนังพระอุโบสถระหว่างหน้าต่างช่องที่ ๒ ตอนพระเจ้าพรหมทัตแห่งกรุงพาราณสีทรงเบื้องหน่ายต่อความไม่จริงใจของอำนาจ ข้าราชสำนัก จึงเป็นเหตุให้ออกบวช

๒๑. ภาพพิจารณรูปภาพนั้นพระอุบลสตบันช่องผนังระหว่างประตูทางเข้าต้องข้าม
พระประชาน ผนังตะวันออก เยี่ยมภาพการทุบมุนงของป้าเจกพุทธ ณ เงื่อมเข้านั้นบุคคล
แห่งที่เข้าคันคมหากันนูกว่า หน้ากระโจนเดา มีสุวรรณคุหา มณีคุหา และราชคุหา มีหัวง
๑๐ ตรีบุคคล และเหล่าสัตว์ที่มีพาณต์กระจัดกระจาด ภาพนี้แสดงความเป็นศูนย์กลาง
ของชุมชนทวีป ส่วนป้าที่มีพาณต์ และการทุบมุนงของพระป้าเจกพุทธเจ้าผู้ครรภรรษรัฐ

๒๒. สัตตดมทาสถานรอบบริเวณศีริ吉祥ปิ สัปดาห์ที่ ๒ หลังตรัสรู้ อนิมิสเจติ

อย่างที่ ๓ คือความสมบูรณ์ของศิลปกรรมภายในเขตพุทธศาสนา เพราะความต้องการความสมบูรณ์แบบเป็นวัดที่สำคัญตั้งเป็นศูนย์กลางพระนคร ซ่างสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พัฒนาการออกแบบ วางผังอาคารสัมพันธ์กันอย่างลงตัว พระวิหารหลวงอาคารประชานวางแผนในแบบดิ่ง หรือด้วยพระระเบียงคงสี่เหลี่ยมที่ล้อมรอบ มีพระอุโบสถขนาดใหญ่กว้างผังเป็นแกนระบบที่สำคัญส่วนสัมพันธ์กับอาคารพระวิหารหลวง สร้างดุจภาพให้แก่ผังทั้งหมด นับว่าการวางแผนอาคารต่างๆ มีความงดงามลงตัวสมบูรณ์แบบที่สุด ทั้งรูปแบบ รูปทรง ตำแหน่ง ขนาด และพื้นที่ว่าง

ศิลปกรรมของวัดสุทัศนเทพวราราม จึงมีทั้งความคิด ความงาม และความหมายสมบูรณ์ลงตัวที่สุด ความคิดที่จะให้วัดสุทัศนเทพวรารามสำคัญยิ่งเป็นศูนย์กลางพระนคร ความงามทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมทุกส่วน ทุกสิ่งที่สมบูรณ์ลงตัวที่สุด เพราะหลังจากวัดสุทัศนเทพวรารามสร้างเสร็จสมบูรณ์ พ.ศ. ๒๕๘๐ ปลายรัชกาลที่ ๙ แม้เป็นวัดสำคัญที่ษัชติย์ไทยต้องทำบุญบำรุงให้เป็นส่งงานของเมืองอยู่เสมอ แต่ไม่มีการก่อสร้างอาคารใดๆ เพิ่มเติมดังเงื่อนวัดสำคัญอื่นๆ ความหมายของการแสดงความเป็นศูนย์กลางจักรวาลสมบูรณ์ลงตัวทั้งโครงสร้างและส่วนละเอียด

บรรณานุกรม

ทิพากรุงศ., เจ้าพระยา, พระราชนมกาวดากรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, กรุงเทพฯ :
องค์การค้าข่องคุกสภा, ๒๕๐๓.

——— พระราชนมกาวดากรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒, กรุงเทพฯ : องค์การค้า
ข่องคุกสภा, ๒๕๐๔.

——— พระราชนมกาวดากรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓, พิมพ์เจ้าเป็นที่ระลึก
ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ ท่านผู้หญิงงามบุปตะพัท (ตาด สนิทวงศ์
ณ อัญเชิญ), กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไสวณพิพิรดอนagar, ๒๔๙๑.

ธรรมนิร្រيا (แก้ว), พระยา, ไตรภูมิไกวินิจฉัยกดา ฉบับที่ ๖ (เล่มที่ ๑ - ๓), กรุงเทพฯ
: กรมศิลปากร, ๒๕๒๐.

บรรจบ บรรณรุจิ, พระโพธิสัตว์ในนิยายเดชาบท, กรุงเทพฯ : สุนภาพใจ, ๒๕๒๗.

ปรمانนุชิตชัยในรส, สมเด็จฯ กรมพระ, พระปฐมสมโพธิกดา, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
การศึกษา, ๒๕๐๕.

วัดสุทัศนเทพารามราชวรมมหาวิหาร, กรณีตัวอย่างข้อความข่าวyle เหลือทางวัฒนธรรม
จากเยอรมันนี, พิมพ์เผยแพร่ด้านความข่าวyle เหลือทางวัฒนธรรมจากเยอรมัน,
๒๕๒๔.

วิจิตรการโกศล (ลงด. ภูมิพล), พระครู, ประวัติวัดสุทัศนเทพารามพร้อมด้วย^๑
แผนผังภาคปูชนียวัดดุและถาวรวัดดุ, จัดพิมพ์ในงานยกซื่อฟ้า พระวิหาร
พระศรีศาลาญี่นุน, ๒๕๑๖.

ศิลปากร, กรม, ไตรภูมิไกวินิจฉัยกดา ฉบับที่ ๑ - ๒, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุกสภा,
๒๕๒๐.

———, จิตรกรรมไทยประเพณี ชุดที่ ๐๐๑ เล่มที่ ๖ วรรณกรรม, กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พิรื้นตึงกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๒๔.

สิริมังคลาจารย์, พระ, จักรวาททีปนี, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๓.